

ŚRODKI OBRONY POZWANEGO W POSTĘPOWANIU PRZED SĄDEM I INSTANCJI

redakcja naukowa Maciej Rzewuski

Arkadiusz Bieliński, Joanna Derlatka, Bartłomiej Kowalczyk, Joanna May
Andrzej Olaś, Aleksandra Partyk, Magdalena Rzewuska, Maciej Rzewuski
Magdalena Skibińska, Bartosz Trocha, Ireneusz Wolwiak, Andrzej Zielony

BIBLIOTEKA SĄDOWA

ŚRODKI OBRONY POZWANEGO W POSTĘPOWANIU PRZED SĄDEM I INSTANCJI

redakcja naukowa Maciej Rzewuski

Arkadiusz Bieliński, Joanna Derlatka, Bartłomiej Kowalczyk, Joanna May
Andrzej Olaś, Aleksandra Partyk, Magdalena Rzewuska, Maciej Rzewuski
Magdalena Skibińska, Bartosz Trocha, Ireneusz Wolwiak, Andrzej Zielony

BIBLIOTEKA SĄDOWA

Stan prawny na 8 lipca 2022 r.

Recenzent

Prof. dr hab. Jacek Gołaczyński

Wydawca

Małgorzata Stańczak

Redaktor prowadzący

Joanna Tchorek

Opracowanie redakcyjne

Anna Popławska

Projekt okładek serii

Wojtek Janikowski, Przemek Dębowski

Poszczególne rozdziały napisali:

Arkadiusz Bieliński – XII, XVII

Joanna Derlatka – VIII, XIV

Bartłomiej Kowalczyk – XV, XIX

Joanna May – IX, XXII

Andrzej Ołaś – II, XXI

Aleksandra Partyk – XI, XXIII

Magdalena Rzewuska – V, X

Maciej Rzewuski – III, XIII

Magdalena Skibińska – I, VI

Bartosz Trocha – XVIII, XX

Ireneusz Wolwiak – IV, XVI

Andrzej Zielony – VII, XXIV

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2022

ISBN 978-83-8286-561-5

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. 728 313 462

e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	13
Wprowadzenie.....	17
Rozdział I	
Brak obrony.....	21
<i>Magdalena Skibińska</i>	
1. Uwagi wprowadzające	21
2. Klasyfikacja skutków procesowych niepodjęcia obrony przez pozwanego	23
3. Skutki procesowe niepodjęcia obrony przez pozwanego	25
3.1. Sporządzenie planu rozprawy bez udziału pozwanego i obciążenie pozwanego kosztami.....	25
3.2. Uznanie faktów za przyznane.....	27
3.3. Zawieszenie postępowania.....	29
3.4. Zwrot odpowiedzi na pozew i wydanie wyroku zaocznego.....	31
3.5. Obciążenie pozwanego obowiązkiem zwrotu kosztów procesu	39
3.6. Skazanie pozwanego na grzywnę	41
4. Podsumowanie.....	43
Rozdział II	
Uznanie powództwa	45
<i>Andrzej Olaś</i>	
1. Uwagi wprowadzające	45
2. Charakter prawny uznania powództwa.....	46
2.1. Uznanie powództwa jako oświadczenie woli i wiedzy	46
2.2. Uznanie powództwa jako czynność procesowa.....	48
2.2.1. Uznanie powództwa a uznanie długu (roszczenia)	48
2.2.2. Uznanie powództwa a zrzeczenie się korzystania z zarzutu przedawnienia	50
2.2.3. Uznanie powództwa a spełnienie świadczenia.....	50
3. Legitymacja do uznania powództwa i zakres podmiotowy uznania powództwa.....	51
4. Zakres przedmiotowy uznania powództwa	53
5. Forma i treść oświadczenia o uznaniu powództwa.....	54

6. Uznanie powództwa przez pełnomocnika procesowego.....	55
7. Granice czasowe uznania powództwa.....	56
8. Związywanie sądu uznaniem powództwa i jego granice.....	56
9. Skutki uznania powództwa.....	59
10. Odwołalność uznania powództwa	60
11. Uznanie powództwa a inne środki obrony pozwanego w procesie.....	62
12. Uznanie powództwa a koszty procesu	63
13. Podsumowanie	66

Rozdział III

Zaprzeczenie procesowe	67
-------------------------------------	-----------

Maciej Rzewuski

1. Uwagi wprowadzające	67
2. Istota i przedmiot zaprzeczenia procesowego	67
3. Rodzaje zaprzeczenia procesowego	69
4. Skutki procesowe zaprzeczenia i braku zaprzeczenia.....	73
5. Zaprzeczenie w świetle nowelizacji k.p.c. z 4.07.2019 r.....	75
5.1. Stan prawny sprzed nowelizacji	75
5.2. Cel nowelizacji	76
5.3. Ocena wprowadzonych zmian	77
5.4. Wątpliwości praktyczne	78
6. Podsumowanie.....	81

Rozdział IV

Zarzut niedopuszczalności drogi sądowej w sprawach cywilnych.....	83
--	-----------

Ireneusz Wolwiak

1. Uwagi wprowadzające	83
2. Zarzut niedopuszczalności drogi sądowej jako przesłanki procesowej	87
3. Bezwzględna niedopuszczalność drogi sądowej.....	92
4. Pojęcie sprawy cywilnej.....	93
5. Względna niedopuszczalność drogi sądowej	97
6. Zarzut niedopuszczalności drogi sądowej jako następstwo porozumienia	105
7. Podsumowanie.....	105

Rozdział V

Zarzut braku zdolności sądowej lub zdolności procesowej	107
--	------------

Magdalena Rzewuska

1. Uwagi wprowadzające	107
2. Pojęcia zdolności sądowej i zdolności procesowej.....	107
3. Skutki braku zdolności sądowej lub zdolności procesowej.....	112
4. Istota zarzutu braku zdolności sądowej lub braku zdolności procesowej	121
5. Podsumowanie.....	122

Rozdział VI**Zarzut niewłaściwości sądu 125***Magdalena Skibińska*

1. Uwagi wprowadzające 125
2. Niewłaściwość usuwalna i nieusuwalna a stwierdzenie niewłaściwości sądu ... 128
3. Klasyfikacja zarzutu niewłaściwości sądu 130
4. Zgłoszenie przez pozwanego zarzutu niewłaściwości sądu 132
5. Konsekwencje podniesienia zarzutu niewłaściwości sądu 138
6. Dopuszczalność odwołania zarzutu niewłaściwości sądu 141
7. Podsumowanie 143

Rozdział VII**Zarzut niewłaściwego określenia wartości przedmiotu sporu 145***Andrzej Zielony*

1. Uwagi wprowadzające 145
2. Sądowa weryfikacja wartości przedmiotu sporu 146
3. Chwila podniesienia zarzutu 147
4. Charakter i treść zarzutu 149
5. Postępowanie wywołane zgłoszeniem zarzutu 149
6. Skutki sprawdzenia wartości przedmiotu sporu 151
7. Podsumowanie 152

Rozdział VIII**Zarzut niewłaściwego trybu postępowania 153***Joanna Derlatka*

1. Uwagi wprowadzające 153
2. Niejednolitość pojęcia trybu postępowania 154
3. Niewłaściwość trybu postępowania w świetle art. 202 k.p.c. 156
4. Istota i skutki zarzutu niewłaściwości trybu postępowania 158
5. Niewłaściwość trybu jako okoliczność uwzględniana przez sąd z urzędu 163
6. Niewłaściwość trybu postępowania a kontrola instancyjna 165
7. Podsumowanie 169

Rozdział IX**Zarzut stanu zawisłości sprawy 171***Joanna May*

1. Uwagi wprowadzające 171
2. Istota i charakter prawny zawisłości sprawy 172
3. Granice zawisłości sprawy 175
4. Zarzut zawisłości sprawy jako środek obrony 178
5. Skutki prawne podniesienia zarzutu zawisłości sprawy 180
6. Podsumowanie 180

Rozdział X**Zarzut powagi rzeczy osądzonej..... 183***Magdalena Rzewuska*

1. Uwagi wprowadzające 183
2. Pojęcie i istota powagi rzeczy osądzonej 184
3. *Exceptio rei iudicatae*..... 186
4. Granice powagi rzeczy osądzonej 188
5. Skutki *res iudicata* 192
6. Podsumowanie..... 197

Rozdział XI**Zarzut rzeczy ugodzonej..... 199***Aleksandra Partyk*

1. Uwagi wprowadzające 199
 - 1.1. Ugodowe zakończenie sporu 199
 - 1.2. Ugoda sądowa 201
 - 1.3. Ugoda zawarta przed mediatorem 203
 - 1.4. Ugoda pozasądowa..... 204
2. Powołanie się na *rem transactam* w toku postępowania sądowego..... 205
3. Skutki stwierdzenia stanu powagi rzeczy ugodzonej..... 207
4. *Res transacta* a *res iudicata* 211
5. Podsumowanie..... 212

Rozdział XII**Zarzut zawarcia umowy o mediację..... 213***Arkadiusz Bieliński*

1. Uwagi wprowadzające 213
2. Umowa o mediację i skutki jej zawarcia 215
3. Zarzut zawarcia umowy o mediację – moment zgłoszenia i skutki jego podniesienia 217
4. Podsumowanie..... 220

Rozdział XIII**Zarzut naruszenia reguł prekluzji dowodowej..... 223***Maciej Rzewuski*

1. Uwagi wprowadzające 223
2. Istota prekluzji dowodowej 224
3. Podstawy prekluzji dowodowej 226
 - 3.1. Przepis art. 205³ k.p.c. 226
 - 3.2. Przepis art. 205¹² k.p.c. 230
 - 3.3. Przepis art. 458⁵ k.p.c. 231
4. Następstwa naruszenia reguł prekluzji dowodowej 237

5. Reakcja pozwanego na wadliwe (nie)zastosowanie reguł prekluzyjnych przez sąd pierwszej instancji.....	241
6. Podsumowanie.....	244

Rozdział XIV

Zarzuty zawarcia, ważności i skuteczności umowy dowodowej	247
--	------------

Joanna Derlatka

1. Uwagi wprowadzające	247
2. Zarzut nieważności i bezskuteczności umowy dowodowej	251
3. Zawarcie umowy w sprawie z określonego stosunku prawnego – uwagi szczegółowe	260
4. Cezura czasowa zarzutów wynikających z zawarcia umowy dowodowej	263
5. Skutek podniesienia zarzutu zawarcia umowy dowodowej	264
6. Zgłoszenie zarzutu na etapie instancyjnej kontroli orzeczenia	267
7. Podsumowanie	271

Rozdział XV

Zarzut nadużycia prawa procesowego	273
---	------------

Bartłomiej Kowalczyk

1. Uwagi wprowadzające	273
2. Kodeksowa regulacja nadużycia prawa procesowego	274
2.1. Klauzula generalna.....	274
2.2. Stypizowane w Kodeksie postępowania cywilnego przypadki nadużycia prawa procesowego.....	278
3. Zarzut nadużycia prawa procesowego.....	279
4. Podsumowanie	282

Rozdział XVI

Zarzut braku jurysdykcji krajowej.....	283
---	------------

Ireneusz Wolwiak

1. Uwagi wprowadzające	283
2. Jurysdykcja krajowa jako przesłanka procesowa.....	284
3. Badanie jurysdykcji krajowej.....	289
4. Umowy jurysdykcyjne	296
5. Wdanie się w spór.....	300
6. Środki obrony pozwanego wobec podziału jurysdykcji	302
7. Środki zaskarżenia	305
8. Podsumowanie	307

Rozdział XVII

Zarzut istnienia zapisu na sąd polubowny	309
---	------------

Arkadiusz Bieliński

1. Uwagi wprowadzające	309
------------------------------	-----

2. Moment podniesienia zarzutu istnienia zapisu na sąd polubowny	310
3. Zakres kognicji sądu przy ocenie zarzutu istnienia zapisu na sąd polubowny	313
4. Przesłanki skutkujące nieuwzględnieniem zarzutu istnienia zapisu na sąd polubowny	314
5. Podsumowanie	318

Rozdział XVIII

Zarzut przedwczesności powództwa	319
---	------------

Bartosz Trocha

1. Uwagi wprowadzające	319
2. Uwagi pojęciowe	319
3. Istota zarzutu przedwczesności powództwa	324
3.1. Założenia ogólne	324
3.2. Zagadnienie wymagalności	325
3.3. Dopuszczalność zarzutu przedwczesności powództwa w kontekście rodzaju powództwa	327
3.4. Przedwczesność powództwa a inne przypadki wytoczenia powództwa w niewłaściwym czasie	329
4. Charakter zarzutu przedwczesności powództwa	335
5. Zgłoszenie zarzutu przedwczesności powództwa	340
6. Kontekst kolizyjny	346
7. Podsumowanie	346

Rozdział XIX

Zarzut przedawnienia roszczenia	347
--	------------

Bartłomiej Kowalczyk

1. Uwagi wprowadzające	347
2. Ogólna charakterystyka instytucji przedawnienia	347
3. Bezpośredni skutek upływu terminu przedawnienia	352
4. Zarzut przedawnienia i jego podniesienie w procesie	354
5. Skutki podniesienia skutecznego zarzutu przedawnienia	362
6. Obrona powoda przed zarzutem przedawnienia	363
7. Przedawnienie roszczeń przeciwko konsumentom	364
8. Podsumowanie	367

Rozdział XX

Zarzut wygaśnięcia roszczenia	369
--	------------

Bartosz Trocha

1. Uwagi wprowadzające	369
2. Uwagi pojęciowe	369
3. Istota zarzutu wygaśnięcia roszczenia	375

4. Charakter zarzutu wygaśnięcia roszczenia	382
5. Zgłoszenie zarzutu wygaśnięcia roszczenia	385
6. Kontekst kolizyjny i egzekucyjny.....	391
7. Podsumowanie.....	392

Rozdział XXI

Zarzut potrącenia	393
--------------------------------	------------

Andrzej Ołaś

1. Uwagi wprowadzające	393
2. Podstawa zarzutu potrącenia.....	394
2.1. Potrącenie ustawowe.....	394
2.2. Potrącenie umowne.....	397
3. Charakter prawny zarzutu potrącenia	399
3.1. Relacja pomiędzy zarzutem potrącenia w procesie a potrąceniem jako czynnością prawa materialnego.....	399
3.2. Zarzut potrącenia jako czysty środek obronny.....	402
4. Postacie zarzutu potrącenia	403
5. Podstawa faktyczna i dowodowa zarzutu potrącenia	405
5.1. Istota oraz cel ograniczeń zawartych w art. 203 ¹ § 1 k.p.c.....	405
5.2. Wymogi dotyczące wierzytelności	405
5.3. Podstawa faktyczna i dowodowa zarzutu potrącenia w wybranych postępowaniach odrębnych	408
5.4. Skutki uchybienia wymogom co do podstawy faktycznej i dowodowej potrącenia.....	411
6. Granice temporalne zgłoszenia zarzutu potrącenia.....	412
7. Forma i treść zarzutu potrącenia	415
8. Zarzut potrącenia a ciężar przytoczenia i ciężar dowodu.....	418
9. Podsumowanie.....	418

Rozdział XXII

Zarzut braku interesu prawnego	421
---	------------

Joanna May

1. Uwagi wprowadzające	421
2. Pojęcie interesu prawnego.....	422
3. Zarzut braku interesu prawnego w powództwie o świadczenie.....	424
4. Zarzut braku interesu prawnego w powództwie o ustalenie istnienia lub nieistnienia stosunku prawnego lub prawa	426
5. Zarzut braku interesu prawnego w powództwie o ukształtowanie stosunku prawnego lub prawa	429
6. Skutki prawne podniesienia zarzutu braku interesu prawnego	430
7. Podsumowanie.....	432

Rozdział XXIII

Zarzut nadużycia prawa podmiotowego.....	435
---	------------

Aleksandra Partyk

1. Uwagi wprowadzające	435
2. Domniemanie korzystania z praw podmiotowych zgodnie z prawem	437
3. Próba definicji pojęcia „zasady współżycia społecznego”	439
4. Specyfika zarzutu nadużycia prawa podmiotowego	441
5. Uwzględnienie stanu nadużycia prawa podmiotowego z urzędu	443
6. Formułowanie konkretnej zasady współżycia społecznego.....	443
7. Zasada czystych rąk	445
8. Zarzut przedawnienia jako nadużycie prawa podmiotowego	446
9. Sądowa ocena zarzutu nadużycia prawa podmiotowego.....	447
10. Podsumowanie	449

Rozdział XXIV

Powództwo wzajemne.....	451
--------------------------------	------------

Andrzej Zielony

1. Uwagi wprowadzające	451
2. Charakter prawny powództwa wzajemnego	455
3. Warunki dopuszczalności powództwa wzajemnego	458
3.1. Uwagi wstępne	458
3.2. Stan sprawy w toku	460
3.3. Identyczność (tożsamość) stron	461
3.4. Wystąpienie z powództwem wzajemnym na odpowiednim etapie postępowania	463
3.5. Związek z powództwem głównym albo zdatność roszczenia wzajemnego do potrącenia z roszczeniem głównym	466
3.5.1. Związek z powództwem głównym	466
3.5.2. Zdatność roszczenia wzajemnego do potrącenia z roszczeniem głównym.....	469
4. Właściwość sądu.....	472
5. Wniesienie i rozpoznanie powództwa wzajemnego.....	473
6. Przekazanie sprawy na podstawie art. 205 k.p.c.....	478
7. Podsumowanie.....	480

Bibliografia.....	483
--------------------------	------------

O autorach.....	511
------------------------	------------

WYKAZ SKRÓTÓW

Akty prawne

austr. ZPO	– austriacki Kodeks postępowania cywilnego (Zivilprozessordnung z 1.08.1895 r., BGBl. I Nr 109/2018)
EKPC	– Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.)
k.c.	– ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2022 r. poz. 1360)
k.p.	– ustawa z 26.06.1974 r. – Kodeks pracy (Dz.U. z 2022 r. poz. 1510)
k.p.c.	– ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2021 r. poz. 1805 ze zm.)
k.p.c. z 1930 r.	– rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 29.11.1930 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. Nr 83, poz. 651); utraciło moc
k.p.c. z 1932 r./d.k.p.c.	– rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 29.11.1930 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 1932 r. Nr 112, poz. 934); utraciło moc
k.r.o.	– ustawa z 25.02.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2020 r. poz. 1359)
k.s.h.	– ustawa z 15.09.2000 r. – Kodeks spółek handlowych (Dz.U. z 2022 r. poz. 1467 ze zm.)
Konstytucja RP	– Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.)
niem. ZPO	– niemiecki Kodeks postępowania cywilnego (Zivilprozessordnung z 30.01.1877 r., BGBl. I S. 3202)
nowelizacja k.p.c. z 4.07.2019 r.	– ustawa z 4.07.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1469)
pr. lot.	– ustawa z 3.07.2002 r. – Prawo lotnicze (Dz.U. z 2022 r. poz. 1235)
r.u.s.p.	– rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 18.06.2019 r. – Regulamin urzędowania sądów powszechnych (Dz.U. z 2021 r. poz. 2046)
rozporządzenie nr 1215/2012	– Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1215/2012 z 12.12.2012 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych (Dz.Urz. UE L 351, s. 1, ze zm.)
szwajc. ZPO	– szwajcarski kodeks postępowania cywilnego (Schweizerische Zivilprozessordnung) z 19.12.2008 r. (BBl. 2009, 21)

- u.k.s.c. – ustawa z 28.07.2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz.U. z 2022 r. poz. 1125)
- uzasadnienie nowelizacji k.p.c. z 4.07.2019 r. – uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Sejm VIII kadencji, druk sejmowy nr 3137, dostępne pod adresem: <http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/0/166CCC44490F3965C1258384003CD40A/%24File/3137-uzas.pdf> (dostęp: 17.05.2022 r.)

Czasopisma i zbiory orzecnictwa

- KPP – „Kwartalnik Prawa Prywatnego”
- MoP – „Monitor Prawniczy”
- NP – „Nowe Prawo”
- OSA – Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych
- OSN – Orzecznictwo Sądu Najwyższego
- OSNAP – Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych (od 1994 r. do początku 2003 r.)
- OSNC – Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna (od 1995 r.)
- OSNCK – Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna i Karna
- OSNCP – Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna oraz Izba Administracyjna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych (od 1963 r. do 1994 r.)
- OSNC-ZD – Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna – Zbiór Dodatkowy
- OSNP – Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych (od 2003 r.)
- OSNPG – Orzecznictwo Sądu Najwyższego Wydawnictwo Prokuratury Generalnej
- OSP – „Orzecznictwo Sądów Polskich”
- OSPika – Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych (w latach 1957–1989)
- OTK – Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego
- OTK-A – Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego; zbiór urzędowy, Seria A
- Pal. – „Palestra”
- PiP – „Państwo i Prawo”
- PPC – „Polski Proces Cywilny”
- PPE – „Przegląd Prawa Egzekucyjnego”
- PPH – „Przegląd Prawa Handlowego”
- PPiA – „Przegląd Prawa i Administracji”
- Pr. Bank. – „Prawo Bankowe”
- PS – „Przegląd Sądowy”
- Rej. – „Rejent”
- RPEiS – „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”
- TPP – „Transformacje Prawa Prywatnego”
- Zb. Orz. – Zbiór Urzędowy orzecnictwa Sądu Najwyższego Izby Cywilnej (do 1939 r.)

Inne

Legalis

– System Informacji Prawnej

LEX

– System Informacji Prawnej

WPROWADZENIE

Przeobrażenia ustrojowe, jakie dokonały się w Polsce w latach 90. ubiegłego wieku, skutkowały znaczącymi zmianami w porządku prawa polskiego, w tym m.in. w zakresie formuły procesu cywilnego. Odejście od zasady prawdy obiektywnej i wyraźne ograniczenie aktywnej roli sądu w zakresie postępowania dowodowego przyczyniło się do wzmocnienia zasad dyspozycyjności, kontradiktoryjności i równości stron, a co za tym idzie – pozwoliło niejako na nowo zidentyfikować zarówno role stron postępowania, jak i zasady ich procesowej aktywności. W nowym świetle zaczęto też postrzegać instytucje i środki procesowe służące obronie pozwanego oraz – generalnie – zakres i znaczenie tych środków.

Mimo że prawo pozwanego do obrony wpisuje się w szeroko pojęte prawo do rzetelnego procesu, o którym mowa w art. 45 Konstytucji RP i art. 6 EKPC, zagadnienie to do niedawna jeszcze było materią stosunkowo słabo opracowaną w literaturze przedmiotu. Na przestrzeni kilku ostatnich lat pojawiły się wprawdzie interesujące opracowania dotyczące analizowanej problematyki, jednakże wobec znaczącej zmiany procedury cywilnej, wprowadzonej „dużą nowelizacją” w 2019 r., nie sposób uznać, aby współcześnie w temacie tym powiedziano już wszystko. Niezależnie zresztą od dynamiki zmian proceduralnych, prawo pozwanego do obrony wydaje się być prawem szczególnie podatnym na uwarunkowania i konteksty społeczno-gospodarcze, stąd też bieżąca refleksja nad nim znajduje swoje wielorakie uzasadnienie.

Prezentowana monografia wieloautorska pt. „Środki obrony pozwanego w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji” jest głosem praktyków (sędziów, radców prawnych) i teoretyków prawa (pracowników naukowych uznanych ośrodków naukowych w kraju) dotyczącym charakteru i wymiaru obrony pozwanego w postępowaniu pierwszoinstancyjnym. Poprzez prezentacje bogatego dorobku judykatury oraz nauki procesu cywilnego publikacja ta zawiera próbę oceny instytucji służących obronie pozwanego w aktualnej (niełatwej do interpretacji) rzeczywistości prawnej. Jest swoistym kompendium wiedzy na temat możliwości i sposobów korzystania z procesowo dopuszczalnych środków obrony oraz wpływu czynności procesowych podejmowanych przez pozwanego na przebieg procesu cywilnego, w tym również jego wynik.

Sygnalizując problematykę zawartą w dwudziestu czterech rozdziałach tej książki, tytułem wstępu warto wskazać, że wynik procesu cywilnego uzależniony jest w głównej mierze od obranej przez strony strategii – postawy procesowej. O ile stanowisko powoda inicjującego sprawę cywilną wyrażone jest z reguły precyzyjnie już w pierwszym piśmie procesowym (co wynika chociażby z konieczności realizacji obowiązków zredagowanych w art. 187 § 1 k.p.c.), o tyle koncepcja doboru przez pozwanego konkretnych środków obronnych w dacie wniesienia pozwu pozostaje kwestią wyboru i uznaniowości pozwanego.

Z chwilą doręczenia stronie pozwanej odpisu pozwu powstaje stan zawisłości sprawy (*lis pendens*). Od tego momentu pozwany staje się podmiotem stosunku procesowego, uzyskując szereg uprawnień, ale zostając też obciążony pewnymi ciężarami procesowymi. Wynikające z ustawy zasadniczej prawo do obrony może być przezeń realizowane w drodze rozmaitych czynności procesowych. Wszystkie one muszą spełniać kodeksowe wymogi formalne, m.in. prekluzyjności, fakultatywności i odwołałości¹.

Zagadnienie prawem dozwolonych form obrony pozwanego jest niezwykle interesujące nie tylko dla szeroko pojętej teorii prawa procesowego, która inspiruje do stawiania pytań naukowych i zachęca do poszukiwania odpowiedzi na nie, ale również (lub raczej przede wszystkim) z praktycznego punktu widzenia. Dość wskazać, że od przyjętej *in concreto* linii obrony procesowej zależeć będzie nie tylko czas trwania i przebieg postępowania, lecz także – co najistotniejsze – efekt końcowy w postaci rozstrzygnięcia sądowego kończącego postępowanie w sprawie. Zachowanie pozwanego uzależnione jest przy tym zawsze od jego woli, skorelowanej z określoną sytuacją materialnoprawną i procesową, w jakiej się znalazł.

Problematyka środków obrony pozwanego jest niejako sama w sobie materią na tyle obszerną i wielowątkową, że ze względu na czytelność przekazu i ramy publikacyjne ograniczona została do podstawowych i najczęściej stosowanych w praktyce form obrony pozwanego, podejmowanych przezeń w (tytułowym) postępowaniu przed sądem pierwszej instancji. Nie negując tego, że większość z opisanych środków będzie mogła być skutecznie wykorzystana także w procesie odwoławczym, mając jednak na uwadze specyfikę postępowań apelacyjnego i zażaleniowego, a także ogrom potencjalnych zarzutów odwoławczych – obronę pozwanego na tym etapie procedury sądowej świadomie pominięto bądź jedynie zasygnalizowano wybrane jej aspekty.

W poszczególnych rozdziałach pracy przedstawiono ogół najistotniejszych środków obrony pozwanego, poczynając jednak od analizy skutków prawnych braku aktywności procesowej. Trzeba bowiem pamiętać, że mimo iż pozwany nie ma prawnego obowiązku podejmowania obrony w procesie, to jednak zaniechanie takie w okolicznościach konkretnej sprawy może być ocenione przez sąd na jego niekorzyść (art. 230 k.p.c.).

¹ M. Rzewuski [w:] *Postępowanie cywilne*, red. M. Rzewuski, Warszawa 2019, s. 210.

Wnikliwej analizie poddano instytucję uznania powództwa oraz konsekwencje prawne wytoczenia powództwa wzajemnego. Sporo uwagi poświęcono zmodyfikowanym w ostatnim czasie konstrukcjom proceduralnym zarzutu potrącenia i zaprzeczenia procesowego. Rozważaniami objęto najważniejsze z punktu widzenia obu stron procesu zarzuty o charakterze procesowym, materialnoprawnym i mieszanym.

W opracowaniu uwzględniono zmiany procedury cywilnej wprowadzone mocą najobszerniejszej w ostatnich latach nowelizacji k.p.c. z 4.07.2019 r., jak również – w założeniu tymczasowe – rozwiązania przyjęte w tzw. tarczach antycovidowych.

Niniejsza książka adresowana jest przede wszystkim do praktyków stosujących prawo cywilne na co dzień, w tym zwłaszcza sędziów, adwokatów i radców prawnych. Dzięki licznym odesłaniom do ugruntowanych poglądów, ale i najnowszych trendów prezentowanych w doktrynie i orzecznictwie, powinna też zainteresować teoretyków prawa procesowego. Może w końcu stanowić materiał uzupełniający dla studentów prawa i aplikantów wszystkich zawodów prawniczych.

Maciej Rzewuski

Rozdział I

BRAK OBRONY

Magdalena Skibińska

1. Uwagi wprowadzające

Możliwość podjęcia przez pozwanego obrony aktualizuje się z chwilą doręczenia mu pozwu¹. Z tym momentem pozwany dowiadyuje się o wytoczonym przeciwko niemu powództwie, staje się podmiotem stosunku procesowego², a co się z tym wiąże – może realizować konstytucyjne prawo do obrony (art. 45 Konstytucji RP). Prawo to pozwany może realizować zarówno przez korzystanie z przysługujących mu uprawnień, jak i wypełniając ciążące na nim ciężary procesowe. W nauce przedmiotu wyróżnia się pięć postaw, jakie może przyjąć pozwany po doręczeniu mu pozwu w postępowaniu cywilnym: 1) brak obrony, 2) uznanie powództwa, 3) wytoczenie powództwa wzajemnego, 4) zaprzeczenie, 5) zgłoszenie zarzutów³. Spośród nich rzeczywiście do obrony prowadzą

¹ Zob. np. B. Czech [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1, *Komentarz. Art. 1–205*, red. A. Marciniak, Warszawa 2019, s. 1351. Należy jednak pamiętać, że zgodnie z wyrokiem SN z 14.05.1966 r., III PRN 23/66 (OSNCP 1967/5, poz. 84) „w razie niedoręczenia pozwu pozwanemu, zawiśnięcie sporu następuje z chwilą wdania się pozwanego w spór. Nieważność postępowania może wynikać z niedoręczenia pozwu stronie pozwanej, jeżeli pozwany został pozbawiony przez to możliwości obrony swych praw”. Co do obrony uczestnika w postępowaniu nieprocesowym zob. np. W. Siedlecki, *Postępowanie cywilne. Zarys wykładu*, Warszawa 1977, s. 237–238; W. Siedlecki, Z. Świeboda, *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 2001, s. 71–72.

² Zob. np. Z. Resich [w:] J. Jodłowski, Z. Resich, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 1987, s. 329; J. Studzińska [w:] E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 2017, s. 357–360.

³ Zob. i por. np. W. Berutowicz, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 1978, s. 263–265; W. Broniewicz, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 1983, s. 158; Z. Resich [w:] J. Jodłowski, Z. Resich, *Postępowanie...*, s. 329; P. Osowy, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2002, s. 172; S. Dalka, *Podstawy postępowania cywilnego*, Sopot 2005, s. 117–119; K. Czajkowska-Matosiuk, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2011, s. 155; E. Marszałkowska-Krześ [w:] *Postępowanie cywilne*, red. E. Marszałkowska-Krześ, Warszawa 2013, s. 319–327; J. May, *Obrona pozwanego w procesie cywilnym przed sądem I instancji*, Warszawa 2013, s. 11 i n.; H. Dolecki, *Postępowanie cywilne. Zarys wykładu*, Warszawa 2015, s. 167; J. Studzińska [w:] E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie...*, s. 357; M. Rzewuski [w:] *Postępowanie cywilne*, red. M. Rzewuski, Warszawa 2020, s. 226; W. Broniewicz, A. Marciniak [w:] W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2020, s. 245; K. Borzemska [w:] *Postępowanie cywilne*, red. I. Gil, Warszawa 2020, s. 300. W. Siedlecki wskazuje dodatkowo na następujące środki obrony pozwanego: przyznanie oraz wskazanie przez pozwanego osoby lub osób, które powinny być stroną pozwaną w procesie zamiast albo obok niego – W. Siedlecki, *Postępowanie cywilne. Zarys...* (1977), s. 227.

jedynie trzy ostatnie z wymienionych form zachowania (wytoczenie powództwa wzajemnego, zaprzeczenie, zgłoszenie zarzutów)⁴. Wynika to z faktu, że uznanie powództwa, choć jest wyrazem czynnej postawy pozwanego, to jednak wykazuje ono swoją własną specyfikę ze względu na skutki, jakie wywołuje (zob. art. 101, 213, 229, art. 333 § 1 pkt 2, art. 442 k.p.c. oraz art. 117 § 2, art. 123 § 1 pkt 2 k.c., a także art. 56 § 3 k.r.o.). Natomiast brak obrony z istoty rzeczy nie może stanowić formy obrony. Obrona jest bowiem związana z podejmowanymi przez stronę czynnościami procesowymi⁵, a więc postawą czynną, a nie bierną. Jednocześnie – co wymaga podkreślenia – żadna regulacja prawna nie nakazuje pozwanemu podjęcia obrony czy ogólnie czynnej postawy, w związku z czym pozwany może także zachować w postępowaniu cywilnym postawę całkowicie bierną. Stanowi ona przejaw zasady dyspozycyjności procesu cywilnego⁶. Jak zasadnie wskazuje F. Rusek, „unormowanie sytuacji, spowodowanych bezczynnością stron w procesie, wynika z konieczności rozstrzygnięcia sprawy nie tylko dla zapewnienia ochrony naruszonemu lub zagrożonemu prawu powoda, ale, a nawet przede wszystkim, dla zabezpieczenia porządku prawnego, ugruntowania praworządności, «zaprowadzenia stanu pewności prawa»”⁷. Dlatego w pewnych przypadkach ustawodawca sankcjonuje niepodjęcie obrony przez pozwanego, np. przez wprowadzenie możliwości wydania wyroku zaocznego. Bierna postawa pozwanego może przy tym wyrażać się m.in. w:

- niezłożeniu odpowiedzi na pozew lub nieskładaniu innych pism procesowych;
- niewdaniu się w spór co do istoty sprawy;
- niestawiennictwie na posiedzeniu (w tym posiedzeniu przygotowawczym) lub niebraniu w nich udziału;
- nieskładaniu żadnych wniosków;
- nieprezentowaniu żądań ani dowodów;
- nieustosunkowywaniu się do twierdzeń, żądań i dowodów podnoszonych przez stronę przeciwną.

⁴ Zob. i por. np. W. Broniewicz, *Postępowanie...* (1983), s. 158–160; J. Piszczek [w:] M. Goettel, A. Bie-liński, J. Piszczek, *Elementarny kurs postępowania cywilnego*, Olsztyn 2007, s. 74; E. Marszałkowska-Krześ [w:] *Postępowanie...*, s. 319–325; H. Dolecki, *Postępowanie...* (2015), s. 170; K. Knoppek, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2015, s. 316; W. Broniewicz, A. Marciniak [w:] W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie...*, s. 245–247; M. Rzewuski [w:] *Postępowanie...* (2020), s. 230–237. Te formy obrony T. Wiśniewski określa jako aktywne w przeciwieństwie do obrony pasywnej – T. Wiśniewski, *Przebieg procesu cywilnego*, Warszawa 2009, s. 161. Przepis art. 192 pkt 2 k.p.c. wymienia jedną z tak rozumianych form obrony, tj. możliwość wytoczenia przez pozwanego powództwa wzajemnego. Nie jest to jednak jedyna forma faktycznej obrony, jaką może podjąć pozwany. Szerzej na temat innych form obrony zob. np. rozdziały III–XXIII niniejszej monografii.

⁵ Z. Resich [w:] J. Jodłowski, Z. Resich, *Postępowanie...*, s. 329. Przez czynności procesowe należy przy tym rozumieć za W. Berutowiczem takie działania powoda i pozwanego, które podejmują oni na podstawie odpowiednich uprawnień lub obowiązków procesowych i w formie uregulowanej przez prawo procesowe dla wywołania określonych skutków prawnoprocesowych – zob. W. Berutowicz, *Postępowanie cywilne w zarysie. Część pierwsza*, Wrocław 1971, s. 302–303.

⁶ Choć R. Flejszar jako przejawy tej zasady wymienia jedynie aktywne podejmowanie obrony lub uznanie powództwa – zob. R. Flejszar, *Zasada dyspozycyjności w procesie cywilnym*, Warszawa 2016, s. 556–579.

⁷ F. Rusek, *Postępowanie zaoczne w procesie cywilnym*, Warszawa 1966, s. 9.

2. Klasyfikacja skutków procesowych niepodjęcia obrony przez pozwanego

Konsekwencje niepodjęcia obrony przez pozwanego różniły się na poszczególnych etapach rozwoju prawnego i społeczno-politycznego⁸. Obecnie, opierając się na charakterze regulacji zawartej w przepisach Kodeksu postępowania cywilnego, można wyróżnić następujące skutki:

- 1) ogólne – są to takie skutki, które mogą znaleźć zastosowanie niezależnie od rodzaju przeprowadzanego postępowania. Przykładem takiego unormowania jest przepis art. 103 § 3 k.p.c.;
- 2) szczególne – są to takie skutki, które znajdują zastosowanie jedynie w odniesieniu do poszczególnych rodzajów postępowania cywilnego, np. do niektórych postępowań odrębnych. Przykładem takiego przepisu jest art. 429 k.p.c., zgodnie z którym w postępowaniu odrębnym w sprawach małżeńskich, jeżeli strona wezwana do osobistego stawienia się nie stawia się bez usprawiedliwionych powodów na posiedzenie, sąd może skazać ją na grzywnę według przepisów o karach za niestawienie się świadka.

W literaturze przedmiotu brak jest przy tym zgodności co do tego, które skutki są wynikiem niepodjęcia obrony przez pozwanego. W efekcie brak jest zgody co do katalogu skutków wywołanych taką postawą pozwanego. Przykładowo W. Broniewicz i A. Marciniak wskazują, że do skutków takich należy zaliczyć:

- 1) zawieszenie postępowania, gdy na rozprawę nie stawia się również powód (art. 177 § 1 pkt 5 k.p.c.);
- 2) wydanie wyroku zaocznego (art. 339 k.p.c.)⁹.

K. Borzemska także wskazuje na dwa skutki bierności pozwanego, choć częściowo inne od wskazanych wyżej, tj.:

- 1) wydanie wyroku zaocznego (art. 339 i 340 k.p.c.);
- 2) możliwość skazania na grzywnę w sprawach małżeńskich oraz między rodzicami a dziećmi (art. 429 k.p.c.)¹⁰.

Z kolei M. Rzewuski wymienia najbardziej aktualne, podstawowe skutki bierności pozwanego:

- 1) sporządzenie planu rozprawy bez udziału pozwanego, który nie stawiał się na posiedzenie przygotowawcze albo stawiając się, nie brał w nim udziału, z równocześnie możliwością – w przypadku nieusprawiedliwionego niestawienia się

⁸ Obszernie zagadnienie to opisuje F. Rusek, *Postępowanie...*, s. 9–25.

⁹ W. Broniewicz, A. Marciniak [w:] W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie...*, s. 249. Te same skutki wymieniają: P. Osowy, *Postępowanie...* (2002), s. 174; H. Dolecki, *Postępowanie...* (2015), s. 168.

¹⁰ K. Borzemska [w:] *Postępowanie...*, s. 301. Podobnie we wcześniejszym stanie prawnym E. Marszałkowska-Krześ [w:] *Postępowanie...*, s. 319.

- albo niebrania udziału w posiedzeniu – obciążenia go kosztami procesu na podstawie art. 103 § 3 k.p.c. (art. 205⁵ § 6 i 7 k.p.c.);
- 2) zawieszenie postępowania, gdy na rozprawę nie stawi się żadna ze stron (art. 177 § 1 pkt 5 k.p.c.);
 - 3) wydanie wyroku zaocznego, gdy pozwany w wyznaczonym terminie nie złożył odpowiedzi na pozew (art. 339 § 1 k.p.c.) albo gdy nie stawił się na rozprawę, którą wyznaczono mimo niewniesienia odpowiedzi na pozew, albo mimo stawienia się, nie brał w niej udziału (art. 340 § 1 k.p.c.); w takich wypadkach przyjmuje się za prawdziwe twierdzenie powoda o faktach przytoczonych w pozwie lub w pismach procesowych doręczonych pozwanemu przed posiedzeniem, chyba że budzą one uzasadnione wątpliwości albo zostały przytoczone w celu obejścia prawa¹¹;
 - 4) obciążenie pozwanego obowiązkiem zwrotu kosztów w części wyższej, niż nakazywałyby to wynik sprawy, a nawet zwrotu kosztów w całości, jeżeli ten:
 - a) mimo wezwania do osobistego stawiennictwa nie stawił się w celu udziału w czynności sądu i nie usprawiedliwił swego niestawiennictwa,
 - b) w toku postępowania bez usprawiedliwienia nie stawił się na posiedzenie mediacyjne pomimo wcześniejszej zgody na mediację (art. 103 § 3 k.p.c.)¹².

Powyższe rozbieżności można tłumaczyć przede wszystkim ograniczonym charakterem rozważań, które najczęściej są podejmowane w podręcznikach akademickich i mają na celu nie tyle precyzyjne i detaliczne omówienie tej kwestii, ile przybliżenie studentom tej problematyki. Poza tym niektóre skutki uregulowane zostały dopiero nowelizacją k.p.c. z 4.07.2019 r.¹³, dlatego część wcześniejszych rozważań na ten temat utraciła swoje znaczenie lub jest niepełna¹⁴, co zostanie uzupełnione w toku dalszych rozważań.

¹¹ W stanie prawnym obowiązującym do 6.11.2019 r. za bierność pozwanego poczytywano jego niestawiennictwo na rozprawie lub niebranie w niej udziału (art. 339 § 1 k.p.c.) przy jednoczesnym niezłożeniu wyjaśnień poza rozprawą (art. 340 k.p.c.).

¹² M. Rzewuski [w:] *Postępowanie...* (2020), s. 226–227.

¹³ Chodzi o ustawę z 4.07.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego i niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1469).

¹⁴ Np. częściowo nieaktualne są rozważania J. May co do skutków niepodjęcia obrony – zob. J. May, *Obrona pozwanego...*, s. 388 i n.

3. Skutki procesowe niepodjęcia obrony przez pozwanego

3.1. Sporządzenie planu rozprawy bez udziału pozwanego i obciążenie pozwanego kosztami

Zarówno strony, jak i ich pełnomocnicy są zobowiązani do udziału w posiedzeniu przygotowawczym, przy czym przewodniczący może zwolnić stronę od obowiązku stawienia się na posiedzenie przygotowawcze, jeżeli z okoliczności sprawy wynika, że udział pełnomocnika będzie wystarczający (art. 205⁵ § 3 k.p.c.)¹⁵. Jeżeli pozwany nie jest zatem reprezentowany przez pełnomocnika albo jeśli wprawdzie jest reprezentowany przez pełnomocnika, ale nie doszło do zwolnienia go z udziału w posiedzeniu przygotowawczym, pozwany zobowiązany jest wziąć w nim udział. Co istotne o obowiązku tym pozwany powinien zostać pouczony zgodnie z art. 205² § 1 pkt 2 k.p.c., niezależnie od tego, czy jest reprezentowany przez profesjonalnego pełnomocnika czy też nie. Także o terminie posiedzenia należy zawiadomić bezpośrednio stronę, nawet jeśli jest reprezentowana przez pełnomocnika¹⁶. Bezpośrednio stronie należy również doręczyć treść pouczenia, chyba że nie ma miejsca zamieszkania, zwykłego pobytu lub siedziby w Unii Europejskiej i nie ustanowiła pełnomocnika do prowadzenia sprawy lub doręczeń w Rzeczypospolitej Polskiej (art. 205² § 3 k.p.c.). Brak takiego pouczenia prowadzi do niemożliwości zastosowania sankcji za niestawiennictwo. Usprawiedliwienie niestawiennictwa odbywa się na tych samych zasadach co usprawiedliwienie niestawiennictwa na rozprawie¹⁷. W razie choroby wymagane jest od pozwanego przedłożenie zaświadczenia potwierdzającego niemożność stawienia się na wezwanie lub zawiadomienie sądu, wystawionego przez lekarza sądowego (art. 214¹ k.p.c.). Jeśli pozwany usprawiedliwi swoją nieobecność, przewodniczący może zastosować art. 205⁷ § 2 k.p.c. i odroczyc posiedzenie przygotowawcze na czas oznaczony, nie dłuższy niż trzy miesiące.

Nałożona przepisem art. 205⁵ § 3 k.p.c. powinność stawiennictwa stanowi ciężar procesowy, którego niewypełnienie prowadzi do negatywnych skutków procesowych¹⁸.

¹⁵ Zwolnienie takie jest uzasadnione w szczególności w przypadku tzw. powodów instytucjonalnych lub masowych, zob. G. Karaś [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do ustawy z 4.7.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw*, red. J. Gołaczyński, D. Szostek, Warszawa 2019, s. 159.

¹⁶ P. Feliga [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1, *Komentarz. Art. 1–505*³⁹, red. T. Szanciło, Warszawa 2019, s. 806; A. Turczyn, *Nowelizacja kodeksu postępowania cywilnego. Problemy praktyczne*, Warszawa 2020, s. 22.

¹⁷ A. Machnikowska [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian*, t. 1, red. T. Zembrzusi, Warszawa 2020, s. 510.

¹⁸ Zob. M. Uliasz, *Posiedzenie przygotowawcze i plan rozprawy*, MoP 2019/21, s. 1139; P. Feliga [w:] *Kodeks...*, t. 1, s. 806; S. Cieślak [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1a, *Komentarz. Art. 1–424*¹², red. A. Góra-Błaszczkowska, Warszawa 2020, s. 739; K. Hylewski, *Skutki niestawiennictwa stron na posiedzenie przygotowawcze* [w:] *Dostęp do ochrony prawnej w postępowaniu cywilnym*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, R. Flejszar, E. Marszałkowska-Krześ, Warszawa 2021, s. 238.

Konsekwencje niestawiennictwa pozwanego na to posiedzenie przewidziane zostały w art. 205⁵ § 6 k.p.c. i są one odmienne od sankcji za niestawiennictwo powoda, które uregulowano w art. 205⁵ § 5 k.p.c.¹⁹ Zróżnicowanie to wydaje się słuszne z uwagi na fakt, że powód – występując na drogę postępowania cywilnego ze swoimi roszczeniami – powinien współpracować z sądem w celu szybkiego i prawidłowego rozstrzygnięcia sprawy²⁰. Pozwany natomiast nie bierze udziału w postępowaniu z własnej inicjatywy, a na skutek działań powoda. Dla niego rozstrzygnięcie polegające na umorzeniu postępowania wiązałoby się z nieuzasadnioną korzyścią i wręcz motywowałoby pozwanego do zachowania postawy biernej polegającej na niestawiennictwie na posiedzeniu przygotowawczym. Regulacje te związane są zatem z realizacją zasady dyspozycyjności w procesie²¹.

Zgodnie treścią art. 205⁵ § 6 k.p.c., „jeżeli pozwany nie stawia się na posiedzenie przygotowawcze, plan rozprawy sporządza się bez jego udziału. Ustalenia zawarte w planie rozprawy wiążą pozwanego w dalszym toku postępowania. W przypadku nieusprawiedliwionego niestawiennictwa przepis art. 103 § 3 stosuje się”²². Oznacza to, że pozwanemu za niestawiennictwo grożą dwojakiemu rodzaju konsekwencje, przy czym obydwie mają charakter obligatoryjny, choć ich zastosowanie zależy od tego, czy niestawiennictwo miało charakter usprawiedliwiony czy nie. Pierwszą z nich jest sporządzenie planu rozprawy bez udziału pozwanego, który w dalszym toku postępowania będzie dla niego wiążący. Sankcja ta może być zastosowana zarówno w przypadku nieusprawiedliwionego niestawiennictwa (jeśli sąd nie odroczy posiedzenia przygotowawczego), jak i niestawiennictwa, które jest usprawiedliwione. Druga z nich polega na obciążeniu pozwanego kosztami procesu w części wyższej, niż wskazywałby na to wynik procesu, albo zwrotem kosztów w całości, niezależnie od wyniku sprawy. Tę sankcję stosuje się jedynie wówczas, gdy niestawiennictwo pozwanego ma charakter nieusprawiedliwiony²³.

¹⁹ Zob. szczegółowe omówienie H. Pietrkowskiego, *Metodyka pracy sędziego w sprawach cywilnych*, Warszawa 2021, s. 434–444; S. Cieślaka [w:] *Kodeks...*, s. 739. Zdaniem A. Machnikowskiej następstwa nieusprawiedliwionej nieobecności w szczególności powoda są zbyt rygorystyczne – zob. A. Machnikowska [w:] *Kodeks...*, s. 510–511.

²⁰ Na co słusznie w doktrynie uwagę zwróciła S. Kotas – zob. S. Kotas, *Realizacja zasady szybkości postępowania w polskim procesie cywilnym w świetle projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw* [w:] *Postępowanie cywilne – wprowadzone i projektowane zmiany 2019*, red. G. Jędrejek, S. Kotas, F. Manikowski, Warszawa 2019, s. 103. Podobnie G. Sikorski, *Posiedzenie przygotowawcze w świetle zasad postępowania cywilnego* [w:] *Założenia aksjologiczne nowelizacji KPC z 4 lipca 2019 r.*, red. S. Cieślak, „Jurysprudencja” 2020/14, s. 156.

²¹ G. Sikorski, *Posiedzenie...*, s. 155.

²² Jak słusznie wskazuje M. Uliasz, odesłanie do tej regulacji nie jest konieczne, a może być mylące – zob. M. Uliasz, *Posiedzenie...*, s. 1140. Pogląd ten podziela także K. Hylewski – zob. K. Hylewski, *Skutki...*, s. 241.

²³ Tak słusznie np. G. Karaś [w:] *Kodeks...*, s. 160; M. Krakowiak, *Nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego mocą ustawy z 4.7.2019 r., cz. 2, Organizacja postępowania. Rozprawa*, MoP 2019/20, s. 1091; K. Hylewski, *Skutki...*, s. 241.

W myśl art. 205⁵ § 7 k.p.c. te same konsekwencje dotyczą także strony, która wprawdzie stawiała się na posiedzenie przygotowawcze, ale nie wzięła w nim udziału. Tym samym sama obecność pozwanego na posiedzeniu przygotowawczym nie powoduje niemożliwości zastosowania wobec niego omawianych sankcji. Co istotne, przyjmuje się, że sankcji, o których mowa w art. 205⁵ § 6 k.p.c., nie będzie można zastosować w przypadku, kiedy na posiedzenie stawi się pełnomocnik pozwanego, choćby nawet sam pozwany był nieobecny²⁴. Konsekwencją niestawiennictwa na posiedzenie przygotowawcze może być w końcu również pominięcie na dalszym etapie spóźnionych twierdzeń i dowodów (art. 205¹² § 1 k.p.c.). O możliwości nałożenia wymienionych sankcji na pozwanego należy go pouczyć, doręczając mu pozew i wzywając go do złożenia odpowiedzi na pozew (art. 205² § 1 pkt 3 k.p.c.). W doktrynie słusznie podnosi się, że regulacje związane ze stawiennictwem stron na posiedzeniu przygotowawczym służą osiągnięciu celów posiedzenia przygotowawczego²⁵.

3.2. Uznanie faktów za przyznane

Zasadniczo na pozwanym spoczywa ciężar procesowy wdania się w spór co do istoty sprawy, choćby zgłosił zarzuty formalne (art. 221 k.p.c.). W ramach podejmowanych przez siebie czynności pozwany powinien m.in. złożyć oświadczenia do twierdzeń strony przeciwnej dotyczących faktów (art. 210 § 2 k.p.c.). Zgodnie z art. 230 k.p.c., gdy strona nie wypowie się co do twierdzeń strony przeciwnej o faktach, sąd, mając na uwadze wyniki całej rozprawy, może fakty te uznać za przyznane. Oznacza to, że w tym zakresie sąd nie musi przeprowadzać postępowania dowodowego (art. 229 k.p.c.), a ustalenie istnienia określonych faktów może nastąpić bez dowodu²⁶. W oparciu o fakty milcząco przyznane (*qui tacet consentire videtur*) sąd będzie mógł ustalić stan faktyczny sprawy. Przepis ten odnosi się zarówno do powoda, jak i pozwanego. Niepodjęcie obrony przez pozwanego wiąże się w tym wypadku z zaniechaniem realizacji przez pozwanego spoczywającego na nim ciężaru procesowego²⁷. Ciężar taki obejmuje zgodnie z art. 210 § 2 zdanie drugie k.p.c. również wyszczególnienie faktów, którym strona zaprzecza²⁸. O obowiązku takim, jak również skutkach jego niewypełnienia strona powinna zostać uprzedzona przez przewodniczącego, o ile nie jest reprezentowana przez adwokata, radcę prawnego, rzecznika patentowego lub Prokuraturę Generalną Rzeczypospolitej Polskiej (art. 210 § 2¹ k.p.c.). Sankcją

²⁴ P. Feliga [w:] *Kodeks...*, t. 1, s. 808.

²⁵ M. Uliasz, *Posiedzenie...*, s. 1139; K. Hylewski, *Skutki...*, s. 238.

²⁶ W. Berutowicz, *Postępowanie cywilne w zarysie. Część...*, s. 219.

²⁷ Tak również W. Broniewicz, A. Marciniak [w:] W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie...*, s. 146.

²⁸ W doktrynie przyjmuje się jednocześnie, że oczekiwanie takiego działania jest uzasadnione tylko w przypadku, gdy przeciwnik strony sformułował swoje twierdzenia o faktach w sposób na to pozwalający; zob. E. Stefańska [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, Art. 1–477¹⁶, red. M. Manowska, Warszawa 2021, s. 886.

za bierność pozwanego w tym wypadku może być uznanie za przyznane faktów, o których się pozwany nie wypowiedział. Przyjmuje się przy tym, że przyznanie nie może dotyczyć oceny prawnej faktów²⁹, gdyż rzeczą sądu „każdorazowo jest, niezależnie od poglądów prawnych wyrażanych przez strony, dokonanie własnej oceny ustalonych w sprawie faktów pod kątem zastosowania właściwych przepisów prawa materialnego”³⁰. Poza tym, jeśli strona lub jej pełnomocnik wprost oświadczają, że na tym etapie procesowym nie mogą wypowiedzieć się co do twierdzeń faktycznych strony przeciwnej z uwagi na brak informacji w tym przedmiocie, art. 230 k.p.c. nie powinien być stosowany³¹.

Zastosowanie sankcji przewidzianej w art. 230 k.p.c. nie powinno jednak następować automatycznie, co zostało wprost wyartykułowane w wyroku Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z 21.03.2018 r., I AGa 7/18, który uznał, że „przepis art. 230 k.p.c. nie stanowi, pomimo obowiązującej w procesie cywilnym zasady dyspozycyjności i kontrydiktoryjności, podstawy do automatycznego uznawania za przyznane i tym samym wykazane okoliczności w przypadku braku wypowiedzenia się strony przeciwnej w określonym zakresie. Ustawodawca wyraźnie i jednoznacznie wskazał, że sąd ma tylko taką możliwość. W każdym jednak przypadku konieczne jest dokonywanie weryfikacji, czy oceny braku wypowiedzenia się strony co do określonej kwestii”³². Ocena taka musi – jak stanowi omawiany przepis – opierać się „na wynikach całej sprawy”, a więc na całym materiale procesowym i musi zostać uzasadniona³³. Milczenie strony nie jest zatem wystarczające do zastosowania sankcji przewidzianej w art. 230 k.p.c.³⁴, gdyż sąd powinien dążyć do ustalenia prawdy w postępowaniu cywilnym. Poza tym należy zauważyć, że uznanie danej okoliczności za przyznaną w oparciu o art. 230 k.p.c. stanowi wyłącznie uprawnienie sądu, a nie jego obowiązek³⁵.

²⁹ Zob. np. wyroki SN: z 8.07.2010 r., II CSK 84/10, LEX nr 621143 i z 19.04.2001 r., IV CKN 323/00, LEX nr 453653; H. Dolecki, T. Radkiewicz [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, Artykuły 1–366, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2021, s. 1075.

³⁰ Wyrok SA w Gdańsku z 14.02.2008 r., I ACa 1405/07, LEX nr 466370.

³¹ E. Stefańska [w:] *Kodeks...*, s. 886–887.

³² LEX nr 2506488. Podobnie wyrok SA w Białymstoku z 7.12.2017 r., I ACa 572/17, OSA 2018/5, poz. 17. Stanowisko to przyjmowane jest także bezspornie w literaturze, zob. np. M. Krakowiak [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1a, *Komentarz. Art. 1–424*¹², red. A. Góra-Błaszczkowska, Warszawa 2020, s. 811.

³³ M. Rejdak [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 2, *Komentarz. Art. 205¹–424¹²*, red. A. Marciniak, Warszawa 2019, s. 153–154; A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska [w:] A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2019, s. 517.

³⁴ Zob. wyrok SA w Rzeszowie z 9.01.1998 r., I ACa 345/97, OSA 1998/11–12, poz. 53.

³⁵ Zob. uzasadnienie wyroku SA w Warszawie z 29.11.2013 r., I ACa 627/13, LEX nr 1438304.

3.3. Zawieszenie postępowania

Niestawiennictwo obu stron jednocześnie na rozprawę stanowi podstawę do fakultatywnego³⁶ zawieszenia postępowania cywilnego z urzędu (art. 177 § 1 pkt 5 k.p.c.)³⁷. Do zastosowania sankcji przewidzianej tym przepisem nie wystarczy zatem jedynie bierna postawa pozwanego. Jednakże brak jego działania w połączeniu z niestawiennictwem powoda może prowadzić do czasowego wstrzymania dalszego rozpoznania sprawy. Poza tym zastosowanie tej sankcji możliwe jest jedynie w przypadku, gdy strony nie zgłosiły wniosku o rozpoznanie sprawy w ich nieobecności³⁸ i zostały prawidłowo powiadomione o terminie rozprawy³⁹. Odnosząc się do tej ostatniej kwestii, Sąd Najwyższy w postanowieniu z 18.01.2018 r., I PK 18/17, wskazał, że „skuteczne doręczenie zawiadomienia o rozprawie wyłącznie pełnomocnikowi procesowemu powoda (art. 133 § 3 k.p.c.) uzasadnia zawieszenie postępowania na podstawie art. 177 § 1 pkt 5 k.p.c. w razie jego niestawiennictwa także w sytuacji, gdy sama strona nie została zawiadomiona o rozprawie”⁴⁰. Zawieszenie postępowania wskutek niestawiennictwa powoduje wstrzymanie biegu terminów sądowych, które będą dalej dopiero z chwilą podjęcia postępowania (art. 179 k.p.c.).

Kwestią sporną jest, czy omawiana regulacja może mieć zastosowanie jedynie w razie niestawiennictwa na pierwszy termin wyznaczony na rozprawę czy także w przypadku niestawiennictwa na kolejne rozprawy. Rozstrzygając tę kwestię, Sąd Najwyższy stanął na stanowisku, że „stawiennictwo powoda choćby na jednym posiedzeniu wyznaczonym na rozprawę wyłącza zawieszenie postępowania na podstawie art. 177 § 1 pkt 5 k.p.c.”⁴¹. W doktrynie kwestia ta nie jest jednak rozstrzygana jednolicie⁴². Dla niniejszych rozwa-

³⁶ Zgodnie z art. 201 k.p.c. z 1930 r. zawieszenie takie miało charakter obligatoryjny.

³⁷ Zastosowanie art. 177 § 1 pkt 5 k.p.c. może przebiegać różnie w przypadku współuczestnictwa w sporze, zgłoszenia interwencji ubocznej lub udziału podmiotu na prawach strony w postępowaniu. Zob. szerzej A. Laskowska-Hulisz [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1, *Komentarz. Art. 1–205*, red. A. Marciniak, Warszawa 2019, s. 1082–1083.

³⁸ Zob. i por. A. Laskowska, *Zawieszenie sądowego postępowania rozpoznawczego w sprawach cywilnych*, Warszawa 2009, s. 215; A. Laskowska-Hulisz [w:] *Kodeks...*, s. 1083; P. Grzegorzczak [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, *Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Ereciński, Warszawa 2016, s. 989 i cytowana tam literatura; A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska [w:] A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska, *Kodeks...*, s. 378; J. Paszkowski [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1, *Komentarz. Art. 1–505*³⁹, red. T. Szanciło, Warszawa 2019, s. 655–656 i cytowana tam literatura; A. Jakubecki [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, *Artykuły 1–366*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2021, s. 826; F. Rusek, *Postępowanie...*, s. 27.

³⁹ Zob. szerzej A. Laskowska-Hulisz [w:] *Kodeks...*, s. 1082.

⁴⁰ OSNP 2018/10, poz. 137.

⁴¹ Postanowienie SN z 13.09.1988 r., IV CZ 125/88, LEX nr 5262.

⁴² Pogląd, że choćby jednorazowe stawiennictwo na rozprawę wyłącza możliwość zawieszenia postępowania, prezentują: H. Lipiec, *Praktyka sądowa w zakresie zawieszenia postępowania na podstawie art. 177 § 1 pkt 5 k.p.c.*, „Zeszyty Problemowo-Analityczne Ministerstwa Sprawiedliwości” 1969/14, s. 58 i n.; A. Bąk, *Podstawy spoczywania procesu cywilnego w ustawie i praktyce*, PS 2001/3, s. 29–30. Natomiast za możliwością zawieszenia postępowania na podstawie omawianego przepisu w przypadku niestawiennictwa stron na kolejne posiedzenie wyznaczone na rozprawę opowiedzieli się: P. Grzegorzczak [w:] *Kodeks...*, t. 1, s. 988; A. Laskowska, *Zawieszenie...*, s. 201; A. Jakubecki [w:] *Kodeks...*, s. 826.

zań spór ten ma marginalne znaczenie, jednak bez szerszego uzasadnienia wydaje się, że należy przyjąć, iż chodzi w tym przypadku zarówno o niestawiennictwo na pierwsze, jak i kolejne posiedzenie wyznaczone na rozprawę. Jednocześnie niestawiennictwo obu stron na pierwsze posiedzenie wyznaczone na rozprawę, jeśli pozwany nie złożył odpowiedzi na pozew i nie złożył wniosku o rozpoznanie sprawy pod jego nieobecność, powinno prowadzić do wydania wyroku zaocznego, a nie zawieszenia postępowania (art. 340 § 1 k.p.c.).

Omawiana regulacja ma swoją wieloletnią tradycję, choć w literaturze przedmiotu nie brak głosów, że przepis art. 177 § 1 pkt 5 k.p.c. powinien ulec uchyleniu, a postępowanie powinno być kontynuowane bez udziału stron w celu przyspieszenia rozpoznania spraw i ich niekumulowania⁴³. Pogląd ten – jak się wydaje – nie może zostać zaakceptowany z co najmniej kilku powodów. Po pierwsze, w takiej sytuacji ciężar prowadzenia i rozpoznania sprawy w całości musiałoby spoczywać na sądzie, co jest sprzeczne z obowiązującą w postępowaniu cywilnym zasadą kontradyktoryjności. Przerzucenie na sąd ciężaru prowadzenia postępowania oznaczałoby w praktyce wyręczenie stron w prowadzeniu sporu. Po drugie, bierna postawa stron przejawiająca się w ich niestawiennictwie prowadzi nie tylko do zawieszenia postępowania, ale także na dalszym etapie do umorzenia tego postępowania (art. 182 § 1 pkt 1 k.p.c.), co z perspektywy sądu jest atrakcyjnym sposobem na formalne zakończenie postępowania bez konieczności przeprowadzania dalszych czynności procesowych⁴⁴. Akcentowany zatem przez zwolenników tego poglądu zysk w postaci przyspieszenia rozpoznawania spraw jest w istocie prowizoryczny. Zaniechanie rozpoznania sprawy, a następnie wydanie postanowienia o umorzeniu postępowania jest dla sądu *de facto* mniej czasochłonne niż kontynuowanie rozpoznania sprawy bez udziału stron. Po trzecie, rezygnacja z udziału w postępowaniu jest wyrazem zasady dyspozycyjności. Jeśli zatem rozporządzenie sporem przez strony wyraża się w jego niekontynuowaniu, to jego dalsze prowadzenie byłoby sprzeczne z powyższą zasadą, która znajduje kluczowe miejsce wśród zasad postępowania cywilnego. Po czwarte, uregulowane w art. 177 § 1 pkt 5 k.p.c. spoczywanie procesu ma na celu umożliwienie stronom wzięcia udziału w sprawie, które z różnych powodów w toku postępowania mogą zrezygnować z aktywnego popierania wniesionego powództwa i prowadzenia obrony. Jedną z takich przyczyn może być chociażby chęć pojednania i rozwiązania sporu w drodze pozasądowej. Przepisy Kodeksu postępowania cywilnego przewidują wprawdzie możliwość zawieszenia w takim wypadku postępowania na zgodny wniosek stron (art. 178 k.p.c.), jednakże strony nie muszą wiedzieć o takiej możliwości. W takich przypadkach zastosowanie powinna znaleźć właśnie regulacja art. 177 § 1 pkt 5 k.p.c., która w razie niepowodzenia w rozmowach umożliwi stronom złożenie wniosku o podjęcie

⁴³ Tak S. Kotas, *Realizacja...*, s. 111.

⁴⁴ Por. A. Bąk, *Podstawy...*, s. 27–28.

postępowania (na zasadach określonych w art. 181 § 1 pkt 2 k.p.c.) i prowadzenie postępowania w dalszym ciągu.

Przepis ten nie znajduje zastosowania do postępowania odrębnego w sprawach gospodarczych (art. 458⁸ § 2 k.p.c.), postępowania odrębnego w sprawach małżeńskich (art. 428 k.p.c.), postępowania odrębnego między rodzicami a dziećmi (art. 455 k.p.c.), postępowania przed sądem drugiej instancji (art. 376 k.p.c.), postępowania przed Sądem Najwyższym (art. 398¹² k.p.c.) ani do postępowania nieprocesowego. W tym ostatnim postępowaniu zgodnie z art. 513 k.p.c. niesta-wiennictwo uczestników nie tamuje rozpoznania sprawy. Przepisów o wyroku zaocznym nie stosuje się.

3.4. Zwrot odpowiedzi na pozew i wydanie wyroku zaocznego

Zgodnie z art. 205¹ § 1 k.p.c. przewodniczący, zarządzając doręczenie pozwu pozwanemu, wzywa go do złożenia odpowiedzi na pozew w wyznaczonym terminie nie krótszym niż dwa tygodnie⁴⁵. O zarządzeniu doręczenia pozwu zawiadamia się powoda. Zgodnie z tą regulacją uznaje się w piśmiennictwie, że złożenie odpowiedzi na pozew ma co do zasady charakter obligatoryjny⁴⁶. Na temat zasadności takiego rozwiązywania prawnego toczy się dyskusja w polskiej literaturze procesowej już od czasów II Rzeczypospolitej. Za przyjęciem takiej regulacji opowiadała się Komisja Kodyfikacyjna II Rzeczypospo-

⁴⁵ Jest to termin sądowy, który powinien być wyznaczany z uwzględnieniem miejsca zamieszkania lub siedziby pozwanego, co słusznie akcentuje G. Karaś [w:] *Kodeks...*, s. 151.

⁴⁶ Zob. np. M. Krakowiak, *Nowelizacja...*, s. 1085; A. Machnikowska, *Organizacja procesu cywilnego przed sądem pierwszej instancji z perspektywy posiedzenia przygotowawczego*, Pal. 2019/11–12, s. 56; G. Jędrejek, *Kilka uwag dotyczących planowanych zmian przez Ministerstwo Sprawiedliwości w cywilnym postępowaniu rozpoznawczym* [w:] *Postępowanie cywilne – wprowadzone i projektowane zmiany 2019*, red. G. Jędrejek, S. Kotas, F. Manikowski, Warszawa 2019, s. 21; S. Kotas, *Realizacja...*, s. 101; G. Karaś [w:] *Kodeks...*, s. 150; M. Białecki [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian*, t. 1, red. T. Zembrzusi, Warszawa 2020, s. 476; W. Głodowski [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian*, t. 1, red. T. Zembrzusi, Warszawa 2020, s. 763; S. Cieślak [w:] *Kodeks...*, s. 734; J. Bodio, *Przygotowanie sprawy do rozpoznania – pisma i postępowanie przygotowawcze* [w:] *Nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego z 4.7.2019 r. w praktyce*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, R. Flejszar, M. Malczyk, Warszawa 2020, s. 36; M. Kłos [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 2, *Komentarz*. Art. 205¹–424¹², red. A. Marciniak, Warszawa 2019, s. 6, 10; T. Żyznowski [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, *Artykuły 1–366*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2021, s. 1006; A. Jakubecki [w:] *Kodeks...*, s. 1418; A. Budniak-Rogała [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. E. Marszałkowska-Krześ, Legalis 2021, art. 205¹ k.p.c., nb 7. Rozwiązanie takie obowiązuje także w wielu innych porządkach prawnych; zob. E. Gapska, *Konkretyzacja stanowisk procesowych stron przed rozprawą i jej wpływ na efektywność postępowania* [w:] *Postępowanie rozpoznawcze w przyszłym kodeksie postępowania cywilnego. Materiały Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr i Zakładów Postępowania Cywilnego w Katowicach–Kocierz (26–29 września 2013 r.)*, red. K. Markiewicz, A. Torbus, Warszawa 2014, s. 595–597.

litej pod przewodnictwem prof. Ksawerego Fiericha⁴⁷ i to pod rygorem zaoczności⁴⁸. Pomimo tego w ostatecznie przyjętej wersji rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z 29.11.1930 r. wniesienie odpowiedzi na pozew miało charakter fakultatywny, tj. zależny od woli pozwanego⁴⁹ z wyjątkami na rzecz tzw. względnej fakultatywności⁵⁰.

Także nowelizacja z 1932 r. ani uchwalenie w 1964 r. Kodeksu postępowania cywilnego nie doprowadziły do zmiany stanu normatywnego w tym zakresie, choć – co należy zauważyć – art. 104 § 1 i 2 k.p.c. z 1932 r. pozwalał na obciążenie pozwanego kosztami procesu niezależnie od wyników sprawy, jeżeli koszty te powstały wskutek jego niesumienności lub oczywiście niewłaściwego postępowania, zwłaszcza spóźnionego przytoczenia okoliczności faktycznych lub środków dowodowych, jeżeli przez

⁴⁷ Zob. szerzej H. Behrman, *Jakie skutki pociąga dla pozwanego niewniesienie odpowiedzi na pozew wbrew zarządzeniu przewodniczącego?*, PPC 1934/7, s. 214; E. Wengerek, *Wyrok zaoczny w świetle orzecznictwa i nauki cywilno-procesowej*, RPEiS 1964/3, s. 80–81; A.G. Harla, *Odpowiedź na pozew w projektach Komisji Kodyfikacyjnej II RP i refleksje de lege ferenda* [w:] *Aurea praxis, aurea theoria. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Tadeusza Erecińskiego*, red. J. Gudowski, K. Weitz, Warszawa 2011, t. 2, s. 2988 i n.; A.G. Harla, *Odpowiedź na pozew w przyszłym kodeksie postępowania cywilnego* [w:] *Postępowanie rozpoznawcze w przyszłym kodeksie postępowania cywilnego. Materiały Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr i Zakładów Postępowania Cywilnego w Katowicach–Kocierz (26–29 września 2013 r.)*, red. K. Markiewicz, A. Torbus, Warszawa 2014, s. 611–620; A.G. Harla, *Obligatoryjna odpowiedź na pozew a sprawność postępowania* [w:] *Postępowanie cywilne w dobie przemian*, red. I. Gil, Warszawa 2017, s. 71–76; P. Banul, *Obowiązkowa odpowiedź na pozew po zmianach w postępowaniu cywilnym zwyczajnym* [w:] *Postępowanie cywilne – wprowadzone i projektowane zmiany 2019*, red. G. Jędrejek, S. Kotas, F. Manikowski, Warszawa 2019, s. 67; J. May, *Wyrok zaoczny w świetle zmian w Kodeksie postępowania cywilnego* [w:] *Nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego z 4.7.2019 r. w praktyce*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, R. Flejszar, M. Malczyk, Warszawa 2020, s. 151–152. Komisja Kodyfikacyjna opierała się przy tym na rozwiązaniach procedury berneńskiej, zurychskiej, francuskiej i austriackiej w zakresie realizacji zasady pisemności i odpowiedzi na pozew – zob. K. Fierich, *Obligatoryjna odpowiedź na pozew w projekcie polskiej procedury cywilnej*, „Głos Prawa” 1925/21–22, s. 426–427; K. Fierich, *Obligatoryjna odpowiedź na pozew w projekcie polskiej procedury cywilnej*, „Głos Prawa” 1925/23–24, s. 472; K. Fierich, *O postępowaniu przygotowawczym w sądach kolejalnych I instancji, ze szczególnym uwzględnieniem projektu Polskiej Procedury Cywilnej (1926)*, „Głos Prawa” 1926/12, s. 422 i n. Podkreślenia jednak wymaga, że wówczas koncepcja obligatoryjnej odpowiedzi na pozew pod warunkiem zaoczności wiązała się z ideą przymusu adwokackiego w postępowaniach przed sądami okręgowymi; zob. K. Fierich, *Obligatoryjna odpowiedź na pozew w projekcie polskiej procedury cywilnej*, „Głos Prawa” 1926/1, s. 3 i n. Nie była więc to dokładnie ta sama regulacja, którą przewidział obecnie polski ustawodawca. Stąd do dziś w literaturze wskazuje się, że obligatoryjna odpowiedź na pozew jest uzasadniona wtedy, gdy prawo procesowe przewiduje przymus adwokacko-radcowski, a obecna regulacja w braku wiedzy stron o sporządzaniu takich pism procesowych nie przyczyni się do przyspieszenia postępowania i koncentracji materiału procesowego; tak J. Bodio, *Przygotowanie...*, s. 58.

⁴⁸ K. Fierich, *Obligatoryjna...*, „Głos Prawa” 1925/23–24, s. 473 i n. Szerzej o tej koncepcji i jej przyjęciu przez ówczesnych przedstawicieli doktryny i praktyki zob. także K. Fierich, *Obligatoryjna...*, „Głos Prawa” 1926/1, s. 1 i n.; K. Fierich, *Obligatoryjna odpowiedź na pozew w projekcie polskiej procedury cywilnej*, „Głos Prawa” 1926/2, s. 52 i n.; K. Fierich, *Obligatoryjna odpowiedź na pozew w projekcie polskiej procedury cywilnej*, „Głos Prawa” 1926/3, s. 3 i n.

⁴⁹ Zob. H. Behrman, *Jakie...*, s. 214; A.G. Harla, *Odpowiedź na pozew w przyszłym...*, s. 610; A.G. Harla, *Obligatoryjna...*, s. 76–77. Rozwiązanie to spotkało się jednak z krytyką w doktrynie – S. Gołąb, *Skupienie i przyspieszenie w procesie cywilnym*, Lwów 1937, s. 6.

⁵⁰ Zob. K. Hylewski, *Skutki...*, s. 233.

to nastąpiła zwłoka w rozstrzygnięciu sprawy⁵¹. Również późniejsze nowelizacje Kodeksu postępowania cywilnego nie zmieniły fakultatywnego charakteru złożenia odpowiedzi na pozew⁵². W literaturze przedmiotu jednak systematycznie pojawiały się postulaty wprowadzenia obowiązkowej odpowiedzi na pozew⁵³, choć stanowisko doktryny w tym zakresie nie było jednomyślne⁵⁴. Obecnie obowiązującą regulację należy zatem z jednej strony uznać za przełomową⁵⁵, realizującą wcześniejsze postulaty przynajmniej części przedstawicieli doktryny⁵⁶ i spójną z ogólnym przekształceniem modelu procesu związanym z uregulowaniem organizacji postępowania⁵⁷ i modelu koncentracji materiału procesowego. Z drugiej natomiast strony jest ona podawana w wątpliwość ze względu na fakt, że pozwany nie ma obowiązku zajęcia w postępowaniu postawy czynnej⁵⁸. Tym samym powinność złożenia odpowiedzi na pozew jest

⁵¹ Co do niemożliwości zastosowania innych sankcji w razie niewniesienia odpowiedzi na pozew pod rządami k.p.c. z 1932 r. zob. szerzej H. Behrman, *Jakie...*, s. 215.

⁵² Obszerniej A.G. Harla *Obligatoryjna...*, s. 77–79; B. Karolczyk, *Nowelizacja kodeksu postępowania cywilnego a prekluzja procesowa w postępowaniu zwyczajnym przed sądem pierwszej instancji*, PPH 2012/1, s. 52 i n.; B. Karolczyk, *Odpowiedź na pozew w postępowaniu zwyczajnym – wybrane zagadnienia w świetle nowelizacji KPC*, MoP 2012/10, s. 509 i n. Przed nowelizacją k.p.c. z 4.07.2019 r. obowiązywał w tym zakresie przepis art. 207 § 2 k.p.c., zgodnie z którym przewodniczący mógł zarządzić przed pierwszą rozprawą wniesienie odpowiedzi na pozew, jednakże sankcją za niezłożenie w tym terminie odpowiedzi na pozew był zgodnie z art. 207 § 3 k.p.c. jej zwrot. Szerzej na temat tej regulacji zob. np. P. Ryłski, *Aktywność sądu w zakresie zbierania materiału faktycznego sprawy w przygotowawczej fazie postępowania cywilnego (art. 207 § 2 i 3 KPC)* [w:] *Ewolucja polskiego postępowania cywilnego wobec przemian politycznych, społecznych i gospodarczych. Materiały konferencyjne Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr Postępowania Cywilnego Szczecin-Niechorze 28–30.9.2007 r.*, red. H. Dolecki, K. Flaga-Gieruszyńska, Warszawa 2009, s. 390–395. Z kolei w okresie PRL przepis art. 207 k.p.c. nakładał obowiązek złożenia odpowiedzi na pozew przed pierwszą rozprawą jedynie na jednostki gospodarki uspołecznionej; zob. Z. Resich [w:] J. Jodłowski, Z. Resich, *Postępowanie...*, s. 331.

⁵³ Zob. np. E. Wengerek, *Koncentracja materiału procesowego w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1958, s. 38, 55, 124; W. Żukowski, *Ciężar wspierania postępowania w projekcie ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, przygotowanym przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Cywilnego* [w:] *Reforma postępowania cywilnego w świetle projektów Komisji Kodyfikacyjnej*, red. K. Markiewicz, Warszawa 2011, s. 39–41; A.G. Harla, *Odpowiedź na pozew w projektach...*, s. 3012–3016; A.G. Harla, *Obligatoryjna...*, s. 82–83; A.G. Harla, *Odpowiedź na pozew w przyszłym...*, s. 609 i n.; E. Gapska, *Konkretyzacja...*, s. 603 i n.; E. Gapska, *Mechanizmy wspierające efektywność postępowania cywilnego (zagadnienia wybrane)* [w:] *Kodeks postępowania cywilnego z perspektywy pięćdziesięciolecia jego obowiązywania. Doświadczenia i perspektywy*, red. E. Marszałkowska-Krzes, I. Gil, Ł. Błaszczak, Sopot 2016, s. 277–278.

⁵⁴ Za koncepcją złożenia odpowiedzi na pozew jako wywiązaniem się z ciężaru procesowego opowiada się np. T. Wiśniewski, *Przebieg...* (2009), s. 53. Także B. Karolczyk po nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego, która weszła w życie 3.05.2012 r., wskazywał, że ustawodawca powinien, pozostając przy fakultatywności złożenia odpowiedzi na pozew, obwarować go rygorem zaoczności – B. Karolczyk, *Odpowiedź...*, s. 516.

⁵⁵ Poprzednio regulacja dotycząca obligatoryjności złożenia odpowiedzi na pozew obowiązywała jedynie od 1989 r. do 2012 r. w postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych i obwarowana była właśnie sankcją możliwości wydania przez sąd wyroku zaocznego (zob. ówczesne art. 479¹⁴ § 1 i art. 479¹⁸ § 2 k.p.c.).

⁵⁶ Na co słusznie zwraca uwagę B. Karolczyk – zob. B. Karolczyk, *Obrona przed żądaniem pozwu* [w:] *Postępowanie cywilne po nowelizacji. Komentarz dla pełnomocników procesowych i sędziów*, red. B. Karolczyk, Warszawa 2020, s. 170.

⁵⁷ Tak S. Cieślak [w:] *Kodeks...*, s. 734.

⁵⁸ Tak G. Jędrejek, *Kilka...*, s. 21.

jedynie pewnym zabiegiem legislacyjnym, mającym na celu skłonienie pozwanego do wdania się w spór co do istoty sprawy.

W piśmiennictwie wskazuje się, że nowelizacja k.p.c. z 4.07.2019 r. przekształciła wniesienie odpowiedzi na pozew z ciężaru procesowego na obowiązek procesowy⁵⁹. Poglądu tego jednak nie można podzielić. Odróżniając obowiązek procesowy od ciężaru procesowego, podnosi się, że ten pierwszy może być egzekwowany. Innymi słowy pozwanego można by było zmusić do określonego zachowania przewidzianego przepisem. Natomiast ciężary procesowe charakteryzują się tym, że pozwanego co prawda nie można zmusić do określonego zachowania, jednakże musi się on liczyć z negatywnymi skutkami, jakie wiążą się z niepodjęciem przez niego określonych czynności procesowych⁶⁰.

Na tym tle należy zatem stwierdzić, że bierna postawa pozwanego polegająca na niewniesieniu odpowiedzi na pozew jest jedynie sankcjonowana⁶¹, co niewątpliwie powinno przemawiać za uznaniem, że złożenie odpowiedzi na pozew jest ciężarem procesowym, a nie obowiązkiem procesowym⁶². Przepisy Kodeksu postępowania cywilnego nie przewidują bowiem możliwości zmuszenia pozwanego do złożenia takiego pisma procesowego. W dalszym bowiem ciągu to od decyzji pozwanego zależy, czy złoży odpowiedź na pozew czy też nie. Poza tym należy zauważyć, że obowiązek przewidziany w art. 205¹ § 1 k.p.c. dotyczy zarządzenia przez przewodniczącego złożenia odpowiedzi na pozew, a nie konieczności złożenia samej odpowiedzi na pozew przez pozwanego, dla którego czynność ta nadal pozostaje czynnością fakultatywną, co charakteryzuje ciężary procesowe⁶³. Względem tego zarządzenia – jak już podkreślono – pozwany może przyjąć bowiem różną postawę, nawet jeśli zarządzenie przewodniczącego zobowiąże go do złożenia odpowiedzi na pozew w określonym terminie. Za stanowiskiem tym przemawiać może także fakt, że wydanie wyroku zaocznego w razie niezłożenia odpowiedzi na pozew w wyznaczonym terminie nie jest obligatoryjne⁶⁴. W konsekwencji termin do zgłoszenia twierdzeń i dowodów przez pozwanego może być przedłużony na dalsze etapy postępowania, przepis art. 205¹ k.p.c. nie przewiduje bowiem sankcji pominięcia twierdzeń

⁵⁹ P. Banul, *Obowiązkowa...*, s. 69. Podobnie E. Stefańska, choć autorka nieco inaczej pojmuje kwestię tego obowiązku – E. Stefańska [w:] *Kodeks...*, s. 764.

⁶⁰ Zamiast wielu zob. Z. Resich [w:] J. Jodłowski, Z. Resich, *Postępowanie...*, s. 329.

⁶¹ To z kolei skłania niektórych przedstawicieli doktryny do formułowania postulatu dotyczącego ewentualnej możliwości wprowadzenia przymusu adwokacko-radcowskiego w szerszym zakresie (np. o znacznej wartości przedmiotu sporu przed sądami okręgowymi); tak np. P. Banul, *Obowiązkowa...*, s. 74.

⁶² Tak również M. Białecki [w:] *Kodeks...*, s. 476; I. Gil [w:] *Regulacje służące usprawnieniu cywilnego postępowania rozpoznawczego*, red. I. Gil, Warszawa 2020, s. 35 i n.

⁶³ Uwagę na to zwraca słusznie P. Feliga [w:] *Kodeks...*, t. 1, s. 787. Podobnie A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska [w:] A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska, *Kodeks...*, s. 467; E. Stefańska [w:] *Kodeks...*, s. 762, 764.

⁶⁴ Rozwiązanie to jest analogiczne do unormowania obowiązującego do 2.05.2012 r. w postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych (dawny art. 479¹⁸ § 2 k.p.c.). W doktrynie fakultatywność wydania wyroku zaocznego w razie niezłożenia odpowiedzi na pozew spotkała się z akceptacją; zob. J. May, *Wyrok...*, s. 162.

i dowodów zgłoszonych po terminie do wniesienia odpowiedzi na pozew⁶⁵. W tym więc zakresie nawet konsekwencje bezczynności pozwanego nie muszą się zaktualizować bezpośrednio po ich wystąpieniu. Jednakże nawet jeśli sąd wyda wyrok zaoczny, to pozwany może podjąć obronę i przytoczyć zarzuty, które pod rygorem ich utraty należy zgłosić przed wdaniem się w spór co do istoty sprawy, oraz twierdzenia i dowody w sprzeczności od tego wyroku (art. 344 § 2 k.p.c.)⁶⁶. W takiej sytuacji przepis art. 205¹² § 1 zdanie drugie k.p.c. stosuje się odpowiednio, co oznacza, że twierdzenia i dowody zgłoszone po zatwierdzeniu planu rozprawy podlegają pominięciu, chyba że strona uprawdopodobni, że ich powołanie nie było możliwe albo potrzeba ich powołania wynika później. J. May słusznie więc konstatuje, iż „wydanie wyroku zaocznego stanowi swego rodzaju sankcję, nie uniemożliwiając jednak pozwanemu podjęcia obrony”⁶⁷. W konsekwencji regulacja ta – jak zasadnie podkreśla T. Zembrzusi – sprawia, że pozew i odpowiedź na pozew utraciły znaczenie z perspektywy koncentracji materiału procesowego⁶⁸.

Niełożenie odpowiedzi na pozew lub złożenie odpowiedzi na pozew z przekroczeniem terminu może prowadzić do różnorodnych skutków. Przede wszystkim odpowiedź na pozew złożoną z przekroczeniem terminu przewodniczący zwraca stosownie do art. 205¹ § 1 k.p.c. Na zarządzenie to nie przysługuje zażalenie. Pismo zwrócone nie wywołuje żadnych skutków, jakie ustawa wiąże z jego wniesieniem⁶⁹, zatem należy uznać, że w omawianym przypadku nie dojdzie do wdania się w spór co do istoty sprawy przez pozwanego. Kolejną konsekwencją bierności pozwanego jest możliwość uznania przez sąd za przyznane przez pozwanego twierdzeń co do faktów przytoczonych w pozwie (art. 230 w zw. z art. 229 k.p.c.). Następną sankcją jest możliwość wydania przez sąd wyroku zaocznego i to na posiedzeniu niejawnym⁷⁰. W myśl art. 339 § 1 k.p.c. sąd

⁶⁵ Odmienne jest jedynie w postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych, w których sankcja taka została przewidziana w art. 458⁵ § 3 k.p.c. Szerzej na temat tej regulacji zob. T. Szczurowski, *Prekluzja twierdzeń i dowodów w nowym postępowaniu gospodarczym* [w:] *Praktyka wobec nowelizacji postępowania cywilnego. Konsekwencje zmian*, red. M. Dziurda, T. Zembrzusi, Warszawa 2021, s. 78 i n.

⁶⁶ Dzięki takiemu rozwiązaniu – jak podkreśla J. May – pozwany nie będzie pozbawiony konstytucyjnie gwarantowanego prawa do dwuinstancyjnego postępowania – J. May, *Wyroki sądu pierwszej instancji* [w:] *Rozstrzygnięcia sądowe w postępowaniu cywilnym*, red. M. Rzewuski, Warszawa 2021, s. 88.

⁶⁷ J. May, *Wyrok...*, s. 152.

⁶⁸ T. Zembrzusi, *Koncentracja materiału procesowego – w poszukiwaniu właściwej drogi* [w:] *Praktyka wobec nowelizacji postępowania cywilnego. Konsekwencje zmian*, red. M. Dziurda, T. Zembrzusi, Warszawa 2021, s. 63. Podobne krytyczne uwagi na temat nowego rozwiązania sformułował także M. Kłos [w:] *Kodeks...*, t. 2, s. 11. Jeszcze inne zastrzeżenia, tym razem co do nieskonkretyzowania obowiązku zawartego w art. 205¹ § 1 k.p.c. zgłosił T. Żyżnowski [w:] *Kodeks...*, t. 1, s. 1007.

⁶⁹ M. Białecki wskazuje, że w związku z tym należy ją traktować tak, jakby w ogóle nie została złożona – M. Białecki [w:] *Kodeks...*, s. 475.

⁷⁰ Zmiana przepisu w tym zakresie zyskała akceptację w doktrynie (zob. M. Michalska-Marciniak [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 2, *Komentarz. Art. 205¹–424¹²*, red. A. Marciniak, Warszawa 2019, s. 682–683) i środowisku sędziowskim (zob. stanowisko z 15.12.2017 r. Stowarzyszenia Sędziów Polskich „Iustitia” w sprawie projektu o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (UD 309), dostępne na stronie: <https://www.iustitia.pl/dzialalnosc/opinie-i-raporty/2002-stanowisko-iustitii-w-sprawie-projektu-o-zmianie-ustawy-kodeks-postepowania-cywilnego-oraz-niektorych-innych-ustaw-ud-309>, dostęp: 17.05.2022 r.).

może wydać wyrok zaoczny na posiedzeniu niejawnym, gdy pozwany w wyznaczonym terminie nie złożył odpowiedzi na pozew. W takim przypadku sąd przyjmuje za prawdziwe twierdzenia powoda o faktach zawarte w pozwie lub pismach procesowych doręczonych pozwanemu przed posiedzeniem, chyba że budzą one uzasadnione wątpliwości albo zostały przytoczone w celu obejścia prawa (art. 339 § 2 k.p.c.). Warunkiem skorzystania z możliwości przewidzianej powyższym przepisem jest prawidłowe doręczenie zarządzenia zobowiązującego do złożenia odpowiedzi na pozew. Ustawodawca argumentował wprowadzenie tak daleko idących konsekwencji w następujący sposób: „Projektowany model postępowania utrzymuje zasadę, że wydanie wyroku zaocznego jest konsekwencją bierności pozwanego, rozumianej jako niezajęcie przezeń stanowiska wobec żądań wysuniętych przez powoda. [...] Wprowadzenie do procesu obligatoryjnej odpowiedzi na pozew oraz wielowariantowości postępowania zmienia okoliczności, które należy poczytywać za bierność pozwanego. W nowej sytuacji normatywnej za niezajęcie przez pozwanego stanowiska wobec powództwa, uzasadniające procedowanie bez jego udziału, należy przyjąć niezłożenie odpowiedzi na pozew. Oczekiwanie do terminu rozprawy, by stwierdzić bierność pozwanego i wydać wyrok zaoczny, byłoby nieracjonalne. Nowe regulacje pozwalają na wyciągnięcie konsekwencji z bierności pozwanego już na wczesnym etapie postępowania: jeżeli przedstawione w pozwie fakty nie budzą wątpliwości (proj. art. 339 § 2), sąd będzie mógł wydać wyrok zaoczny, gdy pozwany nie złoży w przepisany termin odpowiedzi na pozew. Ponieważ z reguły do rozprawy wtedy nie dojdzie, wyrok zaoczny będzie musiał zostać wydany na posiedzeniu niejawnym (proj. art. 339 § 1)”⁷¹. Tym samym sankcja z art. 339 § 1 k.p.c. ma na celu realizację postulatu szybkości postępowania i zapobiega zastoju procesu⁷². Przewidziana tym przepisem podstawa wydania wyroku zaocznego ma jednocześnie – co należy podkreślić – charakter fakultatywny⁷³. Dlatego też nie można podzielić daleko idących zastrzeżeń P. Banula co do tej regulacji, który uznaje ją za sprzeczną z zasadą prawa do sądu, tj. art. 45 ust. 1 Konstytucji RP oraz art. 6 EKPC, i godzącą w zasadę wymiaru sprawiedliwości do wydania orzeczenia zgodnego z rzeczywistym stanem rzeczy, czyli prawdą, oraz w zasady kontrydiktoryjności i dyspozytywności⁷⁴. Oczywiście jest, że brak ustosunkowania się do pozwu przez pozwanego może wpływać na realizację zasady prawdy w postępowaniu cywilnym. Nie można jednak zapominać, że spełnieniu wymagań stawianych przez tę zasadę służy właśnie złożenie odpowiedzi na pozew. Złożenie takiej odpowiedzi jest także wyrazem realizacji przez pozwanego prawa do obrony i prawa do sądu. Gdyby zatem pozwany spełnił ciężący na nim ciężar, to nikt rozsądny w ogóle nie zastanawiałby się nad prawidłowością wprowadzonego rozwiązania pod kątem realizacji tych praw i zasad. Jednocześnie zgodnie z zasadami

⁷¹ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Sejm VIII kadencji, druk sejmowy nr 3137, s. 26, dostępne pod adresem: <http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/0/166CCC44490F3965C1258384003CD40A/%24File/3137-uzas.pdf> (dostęp: 17.05.2022 r.), dalej: uzasadnienie nowelizacji k.p.c. z 4.07.2019 r.

⁷² Zob. J. May, *Obrona pozwanego...*, s. 391.

⁷³ Uzasadnienie nowelizacji k.p.c. z 4.07.2019 r., s. 26.

⁷⁴ P. Banul, *Obowiązkowa...*, s. 72–73. Por. A.G. Harla, *Odpowiedź na pozew w przyszłym...*, s. 621.

kontradyktryjności i dyspozycyjności to na stronach postępowania – w tym wypadku pozwanym – spoczywa ciężar wdania się w spór co do istoty sprawy i rozporządzania procesem. Jeśli pozwany dobrowolnie rezygnuje z takiej możliwości, to trudno oczekiwać, aby ustawodawca honorował taką postawę i zastępował aktywność pozwanego podejmowaniem przez sąd czynności z urzędu w celu wykrycia prawdy. Sąd zresztą – jak wspomniano – nie jest zobowiązany do wydania wyroku zaocznego w tym zakresie. Jeśli zatem istnieje w przekonaniu sądu potrzeba zweryfikowania twierdzeń powoda, sąd może skierować sprawę do rozpoznania na rozprawie celem przeprowadzenia postępowania dowodowego, które pozwoli na ostateczne rozstrzygnięcie tej kwestii⁷⁵. Działanie sądu ma więc w zakresie postępowania zaocznego charakter prewencyjny, tj. ma wprowadzić do wymuszenia aktywności pozwanego poprzez zagrożenie negatywnymi skutkami niepodjęcia przez niego obrony⁷⁶. W końcu należy także pamiętać, że w postępowaniu cywilnym chodzi zarówno o wydanie jak najbardziej prawidłowego orzeczenia, jak i wydanie go w możliwie najszybszym postępowaniu⁷⁷, choć postulaty te są trudne do pogodzenia⁷⁸. Realizacja łącznie obydwu tych wartości pozwala dopiero na spełnienie postulatu słuszności orzeczenia sądowego⁷⁹. Już zresztą wcześniej w literaturze wskazywano, że brak sankcji zaocznego wyroku w odniesieniu do przypadku niezłożenia odpowiedzi na pozew jest niewystarczający dla zrealizowania postulatu sprawności postępowania cywilnego (art. 6 k.p.c.), mającego na celu wydanie trafnego (słusznego) wyroku w powyższym rozumieniu⁸⁰. Przyjęte przez ustawodawcę unormowanie prawne spełnia warunki przewidziane jednocześnie dla powyższego postulatu, a także zasady koncentracji materiału procesowego. Kolejnym skutkiem niezłożenia odpowiedzi na pozew jest możliwość obciążenia pozwanego kosztami postępowania (na podstawie art. 103 § 1 lub 3 k.p.c.) oraz pominięcie na dalszym etapie spóźnionych twierdzeń i dowodów⁸¹.

⁷⁵ Podobnie również W. Głodowski [w:] *Kodeks...*, s. 765; A. Jakubecki [w:] *Kodeks...*, s. 1418.

⁷⁶ J. May, *Wyrok...*, s. 153.

⁷⁷ Tak słusznie T. Ereciński, K. Weitz, *Efektywność ochrony prawnej udzielanej przez sądy w Polsce*, PS 2005/10, s. 17; K. Weitz, *Miedzy systemem dyskrejonalnej władzy sędziego a systemem prekluzji – ewolucja regulacji prawa polskiego* [w:] *Ewolucja polskiego postępowania cywilnego wobec przemian politycznych, społecznych i gospodarczych. Materiały konferencyjne Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr Postępowania Cywilnego Szczecin-Niechorze 28–30.9.2007 r.*, red. H. Dolecki, K. Flaga-Gieruszyńska, Warszawa 2009, s. 73.

⁷⁸ Zob. np. E. Waśkowski, *Podręcznik procesu cywilnego: ustrój sądów cywilnych, postępowanie sporne*, Wilno 1932, s. 77 i n.; A. Jakubecki, *Koncentracja materiału procesowego w postępowaniu cywilnym A.D. 2019 – dyskrejonalna władza sędziego czy prekluzja?* [w:] *Praktyka wobec nowelizacji postępowania cywilnego. Konsekwencje zmian*, red. M. Dziurda, T. Zembrzusi, Warszawa 2021, s. 38–39.

⁷⁹ Postulat ten sformułował E. Waśkowski – zob. E. Waśkowski, *System procesu cywilnego*, Wilno 1932, s. 100.

⁸⁰ A.G. Harla, *Odpowiedź na pozew w projektach...*, s. 3012; podobnie A.G. Harla, *Obligatoryjna...*, s. 66, 83.

⁸¹ W doktrynie prezentowane jest stanowisko, zgodnie z którym świadczy to o wprowadzeniu systemu prekluzji w sposobie koncentracji materiału procesowego (zob. P. Banul, *Obowiązkowa...*, s. 67), jednakże biorąc pod uwagę całokształt przepisów regulujących koncentrację materiału procesowego, należy raczej przyjąć, że w Kodeksie postępowania cywilnego mamy mieszany system koncentracji.

Obligatoryjnie sąd wydaje wyrok zaoczny w razie ziszczenia się przesłanek z art. 340 § 1 k.p.c. Są one zbliżone do poprzednich rozwiązań prawnych dotyczących wydania wyroku zaocznego⁸². Zgodnie z tym przepisem „sąd wyda wyrok zaoczny, jeżeli mimo niezłożenia odpowiedzi na pozew skierowano sprawę do rozpoznania na rozprawie, a pozwany nie stawiał się na tę rozprawę, albo mimo stawienia się, nie bierze w niej udziału. Przepis art. 339 § 2 stosuje się”. Zastosowanie tego ostatniego przepisu zgodnie ze stanowiskiem wyrażonym w orzecznictwie oznacza, że „w przypadku wyroku zaocznego przedmiotem oceny sądu są twierdzenia a nie materiał dowodowy. Sąd nie prowadzi postępowania dowodowego, a jeśli już ocenia zaoferowane przez powoda dowody, to tylko po to, by przekonać się, czy jego twierdzenia o okolicznościach faktycznych przytoczonych w pozwie lub w pismach procesowych doręczonych pozwanemu przed rozprawą nie budzą uzasadnionych wątpliwości albo czy nie zostały przytoczone w celu obejścia prawa. Akceptacja odmiennego zapatrywania byłaby równoznaczną z zakwestionowaniem instytucji wyroku zaocznego. Mechanizm przewidziany w art. 339 § 2 k.p.c. wpisuje się w filozofię procesu opartego na zasadzie kontrydiktoryjności, w którym sąd cywilny nie bada (co do zasady) rzeczywistej treści stosunków prawnych łączących strony, poprzestając na twierdzeniach co do ich wzajemnych relacji. Z tego powodu fakty przyznane, a nawet fakty niezaprzeczone przez drugą stronę, mogą być uznane za udowodnione (art. 229 i 230 k.p.c.). W konsekwencji, jeśli pozwany nie stawiał się na posiedzenie wyznaczone na rozprawę albo mimo stawienia się nie bierze udziału w rozprawie, sąd akceptuje twierdzenia powoda. Ustawodawca wychodzi z założenia, że skoro pozwany – prawidłowo powiadomiony o pretensji strony powodowej – nie wdaje się w spór, to oznacza to, że faktom powołanym w pozwie nie zaprzecza. Dlatego właśnie wyrok zaoczny może uwzględniać powództwo nawet wówczas, gdy powód nie przedstawia żadnych dowodów”⁸³. W efekcie skutkiem beczynności pozwanego w razie uwzględnienia powództwa i wydania wyroku zaocznego jest nadanie wyrokowi zaocznemu rygoru natychmiastowej wykonalności (art. 333 § 1 pkt 3 k.p.c.). Jest to sankcja, którą sąd stosuje w razie wydania wyroku zaocznego na dowolnej podstawie prawnej (art. 339 lub 340 k.p.c.).

Sankcji w postaci wydania wyroku zaocznego nie można zastosować w postępowaniu nieprocesowym. Po pierwsze, w postępowaniu tym co do zasady złożenie odpowiedzi na pozew – inaczej niż w postępowaniu procesowym – nie ma charakter obligatoryjnego. Jak bowiem stanowi art. 511² § 1 k.p.c. wniesienie odpowiedzi na wniosek o wszczęcie postępowania jest obowiązkowe, tylko gdy przewodniczący tak zarządzi⁸⁴. Po drugie, nawet w wypadku zarządzenia przez przewodniczącego obowiązku złożenia odpowiedzi na pozew przepis art. 339 k.p.c. nie znajdzie zastosowania. Jest to wyjątek od regulacji

⁸² Na co słusznie zwraca uwagę w literaturze i szerzej omawia J. May, *Wyroki...*, s. 87.

⁸³ Wyrok SA w Warszawie z 7.06.2018 r., VI ACa 102/17, LEX nr 2609597.

⁸⁴ Jak wskazuje A. Turczyn, wobec powyższego sytuacja obligatoryjnego złożenia odpowiedzi na wniosek w postępowaniu nieprocesowym będzie należała do rzadkości, zakładając, że wniosek wszczynający postępowanie będzie spójny i nie będzie budził wątpliwości – A. Turczyn, *Nowelizacja...*, s. 23. Co do słuszności takiego rozwiązania zob. np. M. Krakowiak, *Nowelizacja...*, s. 1085.

art. 13 § 2 k.p.c., która w zakresie nieunormowanym nakazuje stosować także w postępowaniu nieprocesowym przepisy o procesie⁸⁵.

3.5. Obciążenie pozwanego obowiązkiem zwrotu kosztów procesu

Do omawianego zagadnienia odnosi się art. 103 k.p.c. Pierwsze dwa paragrafy tej regulacji dotyczą możliwości włożenia na stronę (lub interwenienta) obowiązku zwrotu kosztów, niezależnie od wyniku sprawy, wywołanych jej niesumiennym lub oczywiście niewłaściwym postępowaniem. Chodzi przy tym o postępowanie strony w samym procesie, nie zaś przed procesem⁸⁶. Przepis ten wymaga zatem istnienia winy kwalifikowanej w postaci niesumienności lub oczywiście niewłaściwego postępowania w toku procesu⁸⁷. Dotyczy to zwłaszcza kosztów powstałych wskutek uchylenia się od wyjaśnień lub złożenia wyjaśnień niezgodnych z prawdą, zatajenia lub opóźnionego powołania dowodów, a także oczywiście nieuzasadnionej odmowy poddania się mediacji.

Możliwość obciążenia pozwanego obowiązkiem zwrotu kosztów w części wyższej, niż nakazywałby to wynik sprawy, a nawet zwrotu kosztów w całości, niezależnie od wyniku sprawy, w związku z bierną postawą pozwanego wynika z kolei z przepisu art. 103 § 3 k.p.c. Przepis ten stanowi kolejną już możliwość karnego obciążenia kosztami procesu (obok regulacji art. 103 § 1 i 2 k.p.c.⁸⁸). Zgodnie z dodanym nowelizacją z 4.07.2019 r. art. 103 § 3 k.p.c. sąd może zastosować tę sankcję w dwóch przypadkach, tj. jeżeli strona:

- 1) pomimo wezwania do osobistego stawienia się nie stawiała się w celu udziału w czynności sądu i nie usprawiedliwiła swego niestawienia się,
- 2) w toku postępowania bez usprawiedliwienia nie stawiała się na posiedzenie mediacyjne pomimo wcześniejszego wyrażenia zgody na mediację⁸⁹.

Sąd zobowiązany jest pouczyć strony o możliwości zastosowania tej sankcji przy wezwaniu do osobistego stawienia się lub przy skierowaniu stron do mediacji (art. 103

⁸⁵ Tak też P. Banul, *Obowiązkowa...*, s. 64.

⁸⁶ Wyrok SN z 25.08.1967 r., II PR 53/67, LEX nr 4606.

⁸⁷ Wyrok SN z 27.07.1971 r., II PZP 29/71, LEX nr 6971.

⁸⁸ Przepisy te miały o wiele węższy zakres, w związku z tym, że strona mogła być obciążona tylko tymi kosztami, które bezpośrednio spowodowała.

⁸⁹ Krytycznie do tego nowego rozwiązania odniosła się M. Kuchnio, wskazując, że stanowią one w istocie powielenie przepisów art. 103 § 1 i 2 k.p.c. – M. Kuchnio [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie procesowe. Komentarz*, red. O.M. Piaskowska, Warszawa 2020, s. 352–353. Z kolei zdaniem A. Torbusa rozwiązanie przewidziane w art. 103 § 3 pkt 2 k.p.c. będzie miało minimalne znaczenie i będzie dotyczyło rzadkiej sytuacji, gdy strona przegrywająca uzna powództwo lub cofnie pozew w całości lub w tej części, w jakiej była gotowa zawrzeć ugodę, ale wobec nieobecności przeciwnika na posiedzeniu mediacyjnym zawarcie ugody było niemożliwe – A. Torbus [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian*, t. 1, red. T. Zembrzusi, Warszawa 2020, s. 248–249.

§ 4 k.p.c.). Brak takiego pouczenia będzie prowadził do niemożliwości zastosowania sankcji przewidzianej w art. 103 § 3 k.p.c.⁹⁰ Omawiana regulacja niewątpliwie ma na celu zdyscyplinowanie stron do udziału w wymienionych czynnościach⁹¹ i opiera się na założeniu, że obciążenie kosztami procesu jest skutecznym narzędziem, którym sąd może kształtować postawy stron w sposób pożądany dla rzetelności procesu⁹². Jednocześnie w doktrynie słusznie zwrócono uwagę, że w tym przypadku – inaczej niż to ma miejsce w odniesieniu do art. 103 § 1 i 2 k.p.c. – zastosowanie zasady zawinienia oderwano od przyczynowości między kosztem a zachowaniem, co nie jest słusznym rozwiązaniem, gdyż nie pozostaje w spójności z regulacją ponoszenia innych zawinionych kosztów oraz sankcjami za nadużycie praw procesowych⁹³. Poza tym zasadnie zwraca się także uwagę, że niewykonanie nałożonych na strony powinności powinno skutkować przede wszystkim konsekwencjami procesowymi związanymi z wynikiem sprawy, a dopiero wynik ten powinien się łączyć z obowiązkiem zwrotu kosztów⁹⁴.

Jak wspomniano, zastosowanie tej sankcji może nastąpić w razie niestawiennictwa pozwanego na posiedzenie przygotowawcze lub posiedzenie, a także w przypadku wydania wyroku zaocznego. Nie są to jednak jedyne okoliczności, kiedy bierność pozwanego może prowadzić do zastosowania tej sankcji. Może znaleźć ona swoje zastosowanie przykładowo także wtedy, gdy pozwany był wezwany na rozprawę, np. w celu przeprowadzenia dowodu z jego przesłuchania. Jak podnosi się w doktrynie, w tym wypadku sankcja finansowa za niestawiennictwo jest nieadekwatnym środkiem o charakterze „karnym”, skoro sąd może pominąć ten dowód na podstawie art. 302 § 1 k.p.c., a pozwany może tym samym przegrać sprawę⁹⁵. Stanowi to odstępstwo od zasady zawinienia uregulowanej w art. 98 k.p.c., zgodnie z którą to strona przegrywająca powinna ponieść koszty procesu. Tym samym, nawet jeśli sąd wydał wyrok zaoczny oddalający powództwo⁹⁶, pozwany może zostać obciążony kosztami. Co istotne, obciążenie kosztami może dotyczyć w tym wypadku nawet wszystkich kosztów w sprawie, co odróżnia tę regulację od przepisu art. 103 § 1 k.p.c.⁹⁷ Na zasadach ogólnych zastosowanie art. 103 § 3 k.p.c.

⁹⁰ M. Sorysz [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1a, *Komentarz. Art. 1–424*¹², red. A. Góra-Błaszczkowska, Warszawa 2020, s. 409.

⁹¹ M. Manowska [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, *Art. 1–477*¹⁶, red. M. Manowska, Warszawa 2021, s. 363.

⁹² Tak A. Turczyn, *Nowelizacja...*, s. 245.

⁹³ Tak A. Mendrek, *Koszty procesu w świetle nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego z 4.07.2019 r.*, *Pal. 2019/11–12*, s. 210–211.

⁹⁴ Tak J. Gibiec [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. E. Marszałkowska-Krzesz, Legalis 2021, art. 103 k.p.c., nb 7.

⁹⁵ Tak H. Ciepla, wskazując przy tym, że konstytucyjne prawo do sądu nie może być rozpatrywane w kategorii obowiązku – H. Ciepla [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1, *Komentarz. Art. 1–205*, red. A. Marciniak, Warszawa 2019, s. 715.

⁹⁶ Co jest dopuszczalne, zob. np. wyrok SN z 7.06.1972 r., III CRN 30/72, LEX nr 7094; J. May, *Wyroki...*, s. 87.

⁹⁷ W przypadku tej ostatniej regulacji chodzi zatem jedynie o takie koszty, które zostały wywołane niesumiernym lub oczywiście niewłaściwym postępowaniem strony – zob. M. Sorysz [w:] *Kodeks...*, s. 408.

jest możliwe tylko w razie złożenia przez stronę wniosku o zasądzenie kosztów, chyba że sąd zobowiązany jest orzec o kosztach z urzędu (zob. art. 109 § 1 k.p.c.). O kosztach tych sąd orzeka w orzeczeniu kończącym sprawę w instancji (art. 108 § 1 k.p.c.)⁹⁸.

3.6. Skazanie pozwanego na grzywnę

Omawiana sankcja może znaleźć zastosowanie w postępowaniu odrębnym w sprawach małżeńskich w razie ziszczenia się przesłanek określonych w art. 429 k.p.c., a także w postępowaniu odrębnym między rodzicami a dziećmi (art. 458 § 1 k.p.c.), z wyjątkiem tej części postępowania, która dotyczy roszczeń majątkowych dochodzonych jednocześnie z ustaleniem ojcostwa (art. 458 § 2 k.p.c.). W myśl tej regulacji, jeżeli strona wezwana do osobistego stawiennictwa nie stawia się bez usprawiedliwionych powodów na posiedzenie, sąd może skazać ją na grzywnę według przepisów o karach za niestawiennictwo świadka, nie może jednak nakazać przymusowego sprowadzenia jej do sądu. Z powyższego wynika, że na pozwanego może zostać nałożona grzywna, jeżeli łącznie zostaną spełnione następujące przesłanki:

- 1) pozwany zostanie wezwany do osobistego stawiennictwa na posiedzenie;
- 2) pozwany nie stawia się na posiedzenie;
- 3) niestawiennictwo nastąpi bez usprawiedliwionych powodów.

Omawiana regulacja stanowi odstępstwo od zasady fakultatywności czynności procesowych stron i niemożliwości stosowania środków przymusu do stawiennictwa stron⁹⁹. Wezwanie do osobistego stawiennictwa powinno spełniać wymogi określone w art. 150 k.p.c. Zgodnie z tym przepisem w wezwaniu na posiedzenie oznacza się: 1) imię, nazwisko i miejsce zamieszkania wezwanego; 2) sąd oraz miejsce i czas posiedzenia; 3) strony i przedmiot sprawy; 4) cel posiedzenia; 5) skutki niestawiennictwa. Następnie wezwanie takie powinno zostać prawidłowo doręczone pozwanemu zgodnie z przepisami o doręczeniach (art. 131–147 k.p.c.) lub stosownie do zarządzenia przewodniczącego, jeśli inny sposób doręczenia uznał on za celowy (art. 149¹ k.p.c.). Celem wymierzenia grzywny jest wymuszenie stawiennictwa stron, w tym pozwanego w związku z koniecznością pełnego wyjaśnienia okoliczności sprawy. Tym samym sankcja przewidziana art. 429 k.p.c. powinna mieć pierwszeństwo przed wydaniem wyroku zaocznego w oparciu o art. 340 k.p.c. Jak bowiem wskazał Sąd Najwyższy w uchwale składu 7 sędziów z 12.05.1952 r., C 1572/51, wydanie takiego wyroku „w sprawach małżeńskich powinno być ostatecznością, która ma miejsce dopiero wówczas, gdy zastosowanie środków, by skłonić pozwanego do wzięcia udziału w postępowaniu, nie dało wyniku”¹⁰⁰.

⁹⁸ Zob. także np. postanowienie SN z 21.07.1981 r., IV PZ 43/81, OSNCP 1982/1, poz. 17.

⁹⁹ Zob. I. Koper, D. Dończyk [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 2, Artykuły 367–505³⁹, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2021, s. 517.

¹⁰⁰ OSNCK 1953/4, poz. 96.

Granice grzywny wyznacza art. 163 § 1 k.p.c. Zgodnie z tym przepisem grzywnę wymierza się w kwocie do trzech tysięcy złotych. Grzywny ściąga się w drodze egzekucji sądowej na rzecz Skarbu Państwa. Wymierzenie grzywny wymaga wydania przez sąd postanowienia. Na postanowienie sądu pierwszej instancji w tym przedmiocie przysługuje zgodnie z art. 394^{1a} § 1 pkt 6 k.p.c. zażalenie poziome do innego składu tego sądu. Natomiast postanowienie sądu drugiej instancji skazujące stronę na grzywnę podlega zaskarżeniu zażaleniem poziomym do innego składu sądu drugiej instancji na podstawie art. 394² § 1¹ pkt 5 k.p.c. W literaturze wskazuje się, że zamiast karania grzywną sąd powinien zobowiązać strony do wskazania przyczyn niestawiennictwa, ewentualnie przedłożenia zaświadczenia od lekarza sądowego celem usprawiedliwienia nieobecności (art. 214¹ k.p.c.)¹⁰¹. Wydaje się, że kwestia ta nie ulega wątpliwości i sąd w pierwszej kolejności w razie niestawiennictwa pozwanego powinien wyjaśnić przyczyny jego niestawiennictwa¹⁰², a dopiero w braku usprawiedliwionych powodów nieobecności może skazać go na grzywnę stosownie do art. 429 k.p.c. Sąd Najwyższy w orzeczeniu z 14.08.1952 r., C 1474/52, wskazał, że „za usprawiedliwioną przyczynę niestawiennictwa strony na posiedzenie pojednawcze w każdym razie należy uznać brak środków materialnych lub taką sytuację, w której poniesienie kosztów przejazdu na posiedzenie pojednawcze miałoby przynieść rodzinie poważny uszczerbek. Sąd może jednak zobowiązać drugą stronę do wyłożenia pewnej sumy na pokrycie kosztów podróży małżonka na posiedzenie pojednawcze; gdyby zaś ze względu na sytuację materialną drugiej strony okazało się to niecelowe, sąd powinien zrezygnować z posiedzenia pojednawczego”¹⁰³.

Skazanie świadka na grzywnę w każdym wypadku zależy jednak od uznania sądu, który nie jest zobligowany do wydania postanowienia skazującego stronę na grzywnę, nawet jeśli nie stawiała się ona na posiedzenie bez usprawiedliwienia. Wynika to z faktu, że ustawodawca posłużył się w tym przepisie słowem „może”, co oznacza, że skazanie na grzywnę ma charakter fakultatywny¹⁰⁴. Niezależnie od nałożenia grzywny sąd może zastosować wobec pozwanego także sankcję przewidzianą w art. 103 § 1 lub 3 k.p.c.

¹⁰¹ Tak S. Jastrzemska [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1, *Komentarz. Art. 1–505*³⁹, red. T. Szanciło, Warszawa 2019, s. 1514.

¹⁰² Tak również T. Żyznowski [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 3, *Komentarz. Art. 425–729*, red. A. Marciniak, Warszawa 2020, s. 20.

¹⁰³ OSNCK 1953/3, poz. 82.

¹⁰⁴ Do wniosku takiego prowadzi także porównanie brzmienia omawianego przepisu z regulacją art. 274 k.p.c., która za nieusprawiedliwione niestawiennictwo świadka nakazuje skazanie go na grzywnę, na co słusznie uwagę zwraca T. Żyznowski [w:] *Kodeks...*, t. 3, s. 20.

4. Podsumowanie

Podjęcie przez pozwanego obrony wpisuje się w realizację zasady równości stron postępowania cywilnego¹⁰⁵. Z zasady tej nie wynika jednak, aby obowiązek działania był dla pozwanego obligatoryjny. Wprost przeciwnie, zadaniem ustawodawcy z perspektywy tej zasady jest jedynie takie ukształtowanie przepisów prawnych, aby pozwany na równi z powodem mógł dowodzić swoich racji w postępowaniu cywilnym i tym samym doznawał na równi z powodem ochrony sądowej. W tym zakresie regulacja Kodeksu postępowania cywilnego spełnia powyższe wymagania w pełni. Jednocześnie dla zapewnienia sprawności wymiaru sprawiedliwości prawodawca może wprowadzać takie regulacje, które będą służyły temu celowi i sankcjonować zachowania stron, które ich nie realizują. Nie oznacza to oczywiście obowiązku działania, ale pozwany niewywiązujący się z nałożonych na niego ciężarów procesowych musi się liczyć z konsekwencjami prawnymi swojej bierności. Omówione przypadki bierności wskazują, że najdalej idącym skutkiem takiej postawy pozwanego jest możliwość wydania przez sąd wyroku zaocznego i przyjęcia za prawdziwe twierdzeń i dowodów przytoczonych przez powoda bez konieczności przeprowadzania postępowania dowodowego. Zasadniczo będzie to oznaczało, że pozwany stanie się przegrywającym proces, a co się z tym wiąże, sąd będzie mógł na zasadach ogólnych obciążyć go kosztami procesowymi (art. 98 k.p.c.). Regulacja ta – jak słusznie zauważono – ma na celu zmobilizowanie pozwanego do terminowego działania w postępowaniu¹⁰⁶. Niezależnie od wyniku sprawy sąd może obecnie nałożyć na pozwanego także obowiązek zwrotu nawet wszystkich kosztów na podstawie art. 103 § 3 k.p.c. Regulacje te wskazują, że na skutek nowelizacji z 4.07.2019 r. doszło w postępowaniu cywilnym do wzmocnienia systemu sankcji, jakie sąd może stosować wobec pozwanego w razie jego bierności. Zabiegi te zmierzają w kierunku usprawnienia postępowania cywilnego i wymuszenia aktywności ze strony pozwanego. Jednakże, jak zostało wykazane, spoczywające na pozwanym powinności nadal pozostają jedynie ciężarami procesowymi, a nie – jak niekiedy podnosi się w doktrynie – obowiązkami procesowymi. Podkreśla to obowiązywanie w postępowaniu cywilnym zasady dyspozycyjności, która nie zawsze musi polegać na podejmowaniu przez strony czynności, ale może wyrażać się także w ich bierności.

¹⁰⁵ Tak również P. Osowy, *Postępowanie...* (2002), s. 171; J. Piszczek [w:] M. Goettel, A. Bieliński, J. Piszczek, *Elementary...*, s. 73; A. Góra-Błaszczkowska, *Zasada równości stron w procesie cywilnym*, Warszawa 2008, s. 10, 88; J. May, *Obrona pozwanego...*, s. 60 i n.

¹⁰⁶ A. Góra-Błaszczkowska [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1a, *Komentarz. Art. 1–424*¹², red. A. Góra-Błaszczkowska, Warszawa 2020, s. 1001.

Rozdział II

UZNANIE POWÓDZTWA

Andrzej Olaś

1. Uwagi wprowadzające

Uznanie powództwa polega na złożeniu przez pozwanego w toku procesu oświadczenia, że powództwo jest uzasadnione. Zasadniczo uznanie powództwa – stanowiąc afirmatywne zaakceptowanie żądania pozwu, a tym samym zgodę na wydanie wyroku zgodnego z tym żądaniem¹ – jest wyrazem rezygnacji pozwanego z obrony w postępowaniu cywilnym, a więc w pewnym sensie zrzeczeniem się prawa do obrony oraz wynikających z tego prawa uprawnień procesowych². Tym samym – przynajmniej *prima vista* – zakwalifikowanie uznania powództwa do środków (form) obrony pozwanego w procesie może być zasadnie postrzegane jako swoiste *contradictio in adiecto*.

Niezależnie od powyższego, uznanie powództwa bywa zaliczane do środków służących minimalizacji strat przez pozwanego w zakresie kosztów procesu w związku z rezygna-

¹ Na temat uznania powództwa w polskiej literaturze zob. zwłaszcza: E. Waśkowski, *Przyznanie stron w procesie cywilnym: z powodu projektu polskiej procedury cywilnej*, Wilno 1927 (odbitka z „Rocznika Prawniczego Wileńskiego” za lata 1927–1928), s. 1 i n.; Z. Fenichel, *Uznanie według kodeksu postępowania cywilnego i kodeksu zobowiązań*, PPC 1935/4, s. 103 i n.; A. Weber, *Uznanie żądania pozwu*, PPC 1937/15–17, s. 485 i n.; A. Weber, *Uznanie żądania pozwu (dokończenie)*, PPC 1937/18–19, s. 568 i n.; B. Walaszek, *Uznanie pozwu – uwagi na marginesie projektu kodeksu postępowania cywilnego PRL*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prawo” 1956/3, s. 120 i n.; W. Broniewicz, *Uznanie powództwa w polskim procesie cywilnym w świetle art. 218 § 2 k.p.c.*, NP 1957/7–8, s. 69 i n.; J. Lapierre, *Uznanie powództwa i jego związek z uznaniem roszczenia uregulowanym w kodeksie cywilnym*, „Studia Prawnicze” 1970/26–27, s. 108 i n.; J. Lapierre, *Uznanie powództwa w polskim procesie cywilnym (zagadnienia wybrane)*, Pal. 1972/9, s. 3 i n.; J. May, *Uznanie powództwa jako środek obrony pozwanego w procesie cywilnym*, Pal. 2006/11–12, s. 18 i n.; P. Ryłski, *Prawnoprocesowy charakter uznania powództwa*, KPP 2009/4, s. 1059 i n.

² Tak na gruncie francuskiej nauki procesu cywilnego L. Cadet, E. Jeuland, *Droit judiciaire privé*, Paris 2006, s. 253; C. Lefort, *Procédure civile*, Paris 2007, s. 294. W literaturze polskiej podobnie T. Zembrzusi stwierdzając, że uznając powództwo, pozwany zrzeka się prawa do ochrony sądowej i poddaje się roszczeniu powoda, podobnie jak może to uczynić powód, cofając pozew lub zrzekając się dochodzonego roszczenia; zob. T. Zembrzusi, *Zgoda pozwanego na cofnięcie pozwu w postępowaniu cywilnym uwagi de lege lata i de lege ferenda*, „Studia Iuridica” 2008/49, s. 262.

cją z właściwej obrony w postępowaniu ze względu na zasadność pozwu³, a w pewnych sytuacjach wręcz do środków obrony pozwanego w procesie w zakresie rozstrzygnięcia o kosztach procesu, a to ze względu na regulację art. 101 k.p.c. (uprzednio art. 103 k.p.c. z 1930 r.)⁴.

Uznanie powództwa jest jednostronną (zależną wyłącznie od woli pozwanego) czynnością procesową pozwanego, stanowiącą akt dyspozycyjności (rozporządzalności) materialnej i formalnej⁵. Możliwość uznania powództwa w procesie stanowi zatem istotny przejaw zasady dyspozycyjności (rozporządzalności), pozwalając pozwanemu na jednostronne rozporządzanie przedmiotem procesu (dyspozycja materialna) oraz wpływać na jego tok (dyspozycja formalna)⁶. Uznanie powództwa jako akt dyspozycji materialnej należy do tzw. czynności materialno-dyspozytywnych, które to pojęcie obejmuje swoim zakresem również zrzeczenie się roszczenia oraz zawarcie ugody procesowej (sądowej bądź mediacyjnej w związku z toczącym się postępowaniem rozpoznawczym). Z perspektywy zasady równouprawnienia stron procesu, zakładającej równoważność i równorzędność uprawnień stron składających się na prawo do powództwa i prawo do obrony, uznanie powództwa przez pozwanego jest przy tym swoistym lustrzanym odbiciem zrzeczenia się roszczenia⁷. Każda z tych czynności stanowi bowiem wyraz rezygnacji z prawa do ochrony sądowej, a tym samym korzystania z uprawnień procesowych zmierzających do uzyskania korzystnego dla danej strony rozstrzygnięcia sprawy co do istoty⁸.

2. Charakter prawny uznania powództwa

2.1. Uznanie powództwa jako oświadczenie woli i wiedzy

Zgodnie z dominującym w literaturze i orzecznictwie poglądem oświadczenie pozwanego o uznaniu powództwa w sposób konieczny obejmuje nie tylko (wprost bądź

³ Tak: W. Siedlecki, *Obrona pozwanego w procesie cywilnym*, „Głos Prawa” 1938/6–8, s. 469.

⁴ Tak zwłaszcza: W. Siedlecki [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, red. W. Berutowicz, t. 2, *Postępowanie rozpoznawcze przed sądami pierwszej instancji*, red. Z. Resich, Ossolineum 1987, s. 119–120; W. Siedlecki [w:] W. Siedlecki, Z. Świeboda, *Postępowanie cywilne. Zarys wykładu*, Warszawa 2004, s. 200; A. Zieliński, *Postępowanie cywilne. Kompendium*, Warszawa 2012, s. 142; J. May, *Uznanie...*, s. 20 i n.; J. May, *Obrona pozwanego w procesie cywilnym przed sądem I instancji*, Warszawa 2013, s. 138 i n.; A. Mendrek, *Orzekanie o kosztach procesu cywilnego*, Sopot 2015, s. 155.

⁵ Zob. zwłaszcza: W. Berutowicz, *Zasada dyspozycyjności w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1957, s. 145; W. Broniewicz, *Uznanie...*, s. 71; B. Walaszek, *Uznanie...*, s. 126; J. Lapierre, *Uznanie powództwa i jego...*, s. 112; J. Lapierre, *Uznanielowództwa w polskim...*, s. 3 i n.; P. Ryłski, *Prawnoprocesowy...*, s. 1066; R. Flejszar, *Zasada dyspozycyjności w procesie cywilnym*, Warszawa 2016, s. 556.

⁶ Szerzej na ten temat zob. zwłaszcza: R. Flejszar, *Zasada...*, s. 457 i n.

⁷ Podobnie trafnie R. Flejszar, *Zasada...*, s. 557.

⁸ W polskim porządku prawnym owa swoista symetria załamuje się jednak na płaszczyźnie procesowych skutków obu czynności. Skuteczne cofnięcie pozwu wraz ze zrzeczeniem się roszczenia prowadzi bowiem do umorzenia postępowania (art. 355 k.p.c.), podczas gdy uznanie powództwa uzasadnia wydanie wyroku z uznania, o czym szerzej w pkt 9 poniżej. Na temat skutków zrzeczenia się roszczenia i uznania powództwa w ujęciu prawnoporównawczym zob. A. Olaś, *Umorzenie procesu cywilnego*, Warszawa 2016, s. 69 i n.

implicite) stwierdzenie, że pozwany uznaje samo żądanie powoda (*ergo* wyraża zgodę na wydanie wyroku zgodnego z treścią tego żądania), ale również uznanie jego podstawy faktycznej, a więc przyznanie okoliczności faktycznych przytoczonych przez powoda na poparcie zgłoszonego żądania⁹. Powyższe pociąga za sobą stwierdzenie, że uznanie powództwa jest nie tylko oświadczeniem woli (w zakresie uznania żądania pozwu, a tym samym akceptacji wydania przez sąd wyroku uwzględniającego to żądanie), ale również oświadczeniem wiedzy (w zakresie, w jakim odnosi się do podstawy faktycznej żądania powoda)¹⁰.

Trafność powyższego ujęcia determinuje sama dwuczłonowa konstrukcja powództwa jako przedmiotu uznania¹¹. Skoro bowiem powództwo składa się z dwóch kon-

⁹ W orzecznictwie zob. m.in. wyroki SN: z 1.06.1973 r., II CR 167/73, OSNCP 1974/5, poz. 94; z 28.10.1976 r., III CRN 232/76, OSNCP 1977/5–6, poz. 101; z 14.09.1983 r., III CRN 188/83, OSNCP 1984/4, poz. 60; z 18.03.2011 r., III CSK 127/10, OSNC-ZD 2012/A, poz. 17; z 9.11.2011 r., II CSK 671/10, LEX nr 1102854. W literaturze: J. Mokry, *Uznanie powództwa w polskim procesie cywilnym*, Warszawa 1970, s. 37 i n.; P. Ryłski, *Prawnoprocesowy...*, s. 1063 i n.; R. Flejszar, *Zasada...*, s. 457; M. Jędrzejewska, P. Grzegorzczak, K. Weitz [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 2, *Postępowanie rozpoznawcze*; red. T. Ereciński, Warszawa 2016, LEX, art. 213 k.p.c., nt 5; S. Cieślak [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1a, *Komentarz. Art. 1–424¹²*, red. A. Góra-Błaszczkowska, Warszawa 2020, Legalis, art. 213 k.p.c., nb 4; J. Górski [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 2, *Komentarz. Art. 205¹–424¹²*, red. A. Marciniak, Warszawa 2019, Legalis, art. 213 k.p.c., nb 5; P. Feliga [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1, *Komentarz. Art. 1–505³⁹*, red. T. Szanciło, Legalis 2019, art. 213 k.p.c., nb 7. Przeciwnie, traktując uznanie powództwa za czyste oświadczenie woli: Z. Resich, *Dopuszczalność drogi sądowej w sprawach cywilnych*, Warszawa 1962, s. 63; Z. Resich, *Poznanie prawdy w procesie cywilnym*, Warszawa 1958, s. 129. Jeszcze inaczej początkowo W. Broniewicz, według którego pierwotnego poglądu uznanie powództwa jest tylko oświadczeniem wiedzy co do okoliczności przesądzających o zasadności powództwa – W. Broniewicz, *Przyczyny oddalenia powództwa*, PiP 1964/5–6, s. 833.

¹⁰ Tak m.in. J. Mokry, *Uznanie...*, s. 37 i n.; M. Jędrzejewska, P. Grzegorzczak, K. Weitz, [w:] *Kodeks...*, t. 2, art. 213 k.p.c., nt 5. S. Cieślak [w:] *Kodeks...*, t. 1a, art. 213 k.p.c., nb 4; J. Górski [w:] *Kodeks...*, t. 2, art. 213 k.p.c., nb 5. Odmienne, uznając, że uznanie powództwa jako czynność procesowa jest wyłącznie oświadczeniem woli zob. P. Ryłski, *Prawnoprocesowy...*, s. 1087.

¹¹ Na temat dwuczłonnej konstrukcji powództwa zob. zwłaszcza: W. Broniewicz, *Pozew i powództwo. Analiza pojęć*, PiP 1976/2, s. 185 i n.; K. Weitz, *Związanie sądu granicami żądania w procesie cywilnym* [w:] *Aurea praxis, aurea teoria. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Tadeusza Erecińskiego*, t. 1, red. J. Gudowski, K. Weitz, Warszawa 2011, s. 695; B. Karolczyk, *Formułowanie twierdzeń pozwu oraz zasada da mihi factum dabo tibi ius w postępowaniu zwyczajnym w świetle nowelizacji KPC*, MoP 2013/7, s. 345. Według R. Flejszara przedmiotem uznania w postępowaniu cywilnym jest roszczenie procesowe, a więc przedmiot procesu. Mając wszak na względzie, że autor ten przez roszczenie procesowe rozumie za W. Siedleckim dokładnie określone żądanie wraz z uzasadniającymi je okolicznościami faktycznymi, a więc powództwo, różnica w ujęciu ma tu charakter wyłącznie terminologiczny; zob. R. Flejszar, *Zasada...*, s. 557. Odmienne niż obowiązująca ustawa procesowa k.p.c. z 1932 r. posługiwał się pojęciem uznania żądania (art. 92) bądź uznania żądania pozwu (art. 103), co mogło dawać asumpt do traktowania uznania (określanego również niekiedy jako przyznanie skargi) za czyste oświadczenie woli prowadzące się do zgody na wydanie wyroku zgodnego z żądaniem pozwu; zob. m.in. E. Waśkowski, *Przyznanie...*, s. 1 i n.; Z. Fenichel, *Uznanie...*, s. 103 i n. Obecnie z wyjątkiem art. 101 k.p.c. stanowiącego kalkę art. 103 k.p.c. z 1932 r. oraz art. 205² § 2 k.p.c., posługujących się terminem uznanie żądania pozwu, a także art. 333 § 1 pkt 2 k.p.c. mówiącego nieściśle o uznaniu roszczenia, Kodeks posługuje się konsekwentnie pojęciem uznania powództwa (zob. art. 73 § 2, art. 91 pkt 4, art. 148¹ § 1 i 3, art. 158 § 1, art. 213 § 2 k.p.c.).

stytutowych, indywidualizujących je wspólnie elementów, a mianowicie żądania (*petitum* – art. 187 § 1 pkt 1 k.p.c.) i jego podstawy faktycznej (*causa petendi* – art. 187 § 1 pkt 2 k.p.c.), to w sposób konieczny czynność uznania, mając za przedmiot owo powództwo, musi odnosić się do każdego z nich (obu łącznie). Nie będzie zatem skutecznym uznaniem powództwa uznanie żądania wraz z równoczesnym zaprzeczeniem okoliczności faktycznych, na których powód oparł to żądanie¹².

Za stanowiskiem uznającym, że dla uznania powództwa niezbędne jest nie tylko oświadczenie woli o uznaniu żądania powoda, ale również (na ogół dorozumiane) oświadczenie wiedzy o przyznaniu podstawy faktycznej powództwa, przemawia również zakres mocy wiążącej (pozytywny aspekt prawomocności materialnej) i powagi rzeczy osądzonej (negatywny aspekt prawomocności materialnej) prawomocnego wyroku uwzględniającego powództwo, który wedle art. 366 k.p.c. obejmuje to, co w związku z podstawą sporu stanowiło przedmiot rozstrzygnięcia. Ścisłe określenie (indywidualizowanie) tego zakresu nie jest przy tym możliwe bez odniesienia się do podstawy faktycznej żądania, o którym rozstrzygnął sąd. *Lege non distinguente* kwestia ta musi być rozstrzygana tożsamo w wypadku wyroku z uznania, wydawanego zasadniczo bez przeprowadzenia postępowania dowodowego. Powyższe przemawia za poglądem, że uznanie powództwa musi zawierać w sobie również przyznanie faktów (art. 229 k.p.c.) stanowiących niezbędną podstawę roszczenia zgłoszonego w pozwie, które w następstwie skutecznego uznania powództwa podlega uwzględnieniu w wyroku sądu.

2.2. Uznanie powództwa jako czynność procesowa

2.2.1. Uznanie powództwa a uznanie długu (roszczenia)

Jak już zasygnalizowano na wstępie, uznanie powództwa jest *par excellence* czynnością procesową *sensu strictissimo*¹³. Równocześnie w piśmiennictwie i orzecznictwie wskazuje się, że czynność ta – w zależności od teoretycznego ujęcia – może mieć podwójny charakter, a więc zawierać w sobie również określoną czynność materialnoprawną

¹² M. Jędrzejewska, P. Grzegorzczak, K. Weitz [w:] *Kodeks...*, t. 2, art. 213 k.p.c., nt 5.

¹³ Tak zwłaszcza: E. Waśkowski, *Istota czynności procesowych*, Warszawa 1938, s. 747; A. Weber, *Uznanie żądania pozwu (dokończenie)*..., s. 487 i n.; W. Siedlecki, *Podstawy rewizji cywilnej*, Warszawa 1959, s. 127 i n.; J. Mokry, *Uznanie...*, s. 88 i n.; P. Ryłski, *Prawnoprocesowy...*, s. 1048; R. Flejszar, *Zasada...*, s. 560–562. Historycznie prezentowane były jednak ujęcia odmienne. Przyjmowano niekiedy, że uznanie powództwa w procesie jest dokonywaną w toku procesu czynnością materialnoprawną tożsamą uznaniu długu (tak: L. Domański, *Instytucje kodeksu zobowiązań. Część szczególna*, Warszawa 1938, s. 731) bądź też, że stanowi ona jednolitą czynność o podwójnym charakterze (procesowym i materialnoprawnym), a więc czynność prawną i czynność procesową zespoloną w jednym akcie, która ma na celu ustalenie stosunku materialnoprawnego, którego dotyczy przedmiot procesu, a zarazem zakończenie postępowania przez wydanie wyroku zgodnego z żądaniem powoda, zaakceptowanym przez pozwanego; tak: Z. Fenichel, *Uznanie...*, s. 103 i n.; B. Stelmachowski, *Zagadnienie błędu w oświadczeniach procesowych*, RPEiS 1936/4, s. 369–370; B. Walaszek, *Uznanie...*, s. 123 i n.; Z. Resich, *Poznanie...*, s. 121.

(w szczególności uznanie długu bądź zrzeczenie się korzystania z zarzutu przedawnienia), względnie może być dokonana wraz z równoczesnym podjęciem towarzyszącej jej czynności materialnoprawnej, gdzie każda z nich zachowuje swoją odrębną naturę prawną i powiązany z nią charakter albo też – wedle trzeciej koncepcji w określonych sytuacjach jako czynność procesowa wywołuje również materialnoprawne skutki.

W orzecznictwie i literaturze powtarzana jest teza, że jakkolwiek uznanie powództwa jest zasadniczo czynnością procesową, to jednak może mieć ona równocześnie charakter czynności materialnoprawnej, jaką jest uznanie roszczenia według prawa materialnego¹⁴. W tym kontekście stwierdza się również, że w takich wypadkach czynność ta nabiera podwójnego charakteru.

Powyższe ujęcie stanowi jednak dość daleko posunięte uproszczenie. Przyjąć bowiem wypada, że uznanie powództwa samo w sobie jest zawsze tylko czynnością procesową, natomiast w określonych przypadkach w ramach stanu faktycznego obejmującego wytoczenie powództwa o określone świadczenie i jego uznanie przez pozwanego może dojść do spełnienia materialnoprawnych przesłanek uznania długu (roszczenia)¹⁵. W takich przypadkach należy przyjąć, że na podstawie tego samego stanu faktycznego powstają dwie odrębne czynności: uznanie powództwa (czyli czynność procesowa) oraz cywilnoprawne uznanie długu. Ponieważ obie te czynności mają samodzielny byt, do każdej z nich należy stosować właściwe dla niej przepisy. Odrębność tych czynności staje się widoczna w sytuacji, gdy po uznaniu powództwa w procesie nie może dojść do wydania wyroku z uwagi na to, że w międzyczasie doszło do powstania bądź ujawnienia się okoliczności wypełniających znamiona przesłanek odrzucenia pozwu bądź umorzenia postępowania (w szczególności wystąpienia bezwzględnych przeszkód procesowych)¹⁶. W powyższej sytuacji uznanie powództwa nie będzie mogło wywołać swojego zasadniczego procesowego skutku w postaci wydania przez sąd wyroku uwzględniającego powództwo, co jednak nie będzie stać na przeszkodzie wystąpieniu materialnoprawnych skutków uznania długu, które nie zostaną wszak zniweczone ani przez odrzucenie pozwu, ani poprzez umorzenie postępowania¹⁷. W takich przypadkach, w razie zniweczenia przerwy przedawnienia roszczenia wywołanej wniesieniem powództwa wskutek umorzenia postępowania (zob. zwłaszcza art. 182 § 2 zdanie pierwsze k.p.c. i art. 203 § 2 zdanie pierwsze k.p.c.), swoją praktyczną doniosłość może ujawnić zwłaszcza przerwanie biegu przedawnienia roszczenia, jako materialnoprawny skutek uznania roszczenia (art. 123 § 1 pkt 2 k.c.) zaistniałego niejako przy okazji uznania powództwa¹⁸.

¹⁴ W orzecznictwie zob. wyroki SN z 24.03.2009 r., I PK 194/08, OSNP 2010/23–24, poz. 281 oraz z 9.11.2011 r., II CSK 70/11, LEX nr 1095816. W piśmiennictwie zob.: M. Jędrzejewska, P. Grzegorzczak, K. Weitz [w:] *Kodeks...*, t. 2, art. 213 k.p.c., nt 9; S. Cieślak [w:] *Kodeks...*, t. 1a, art. 213 k.p.c., nb 5; J. Górski [w:] *Kodeks...*, t. 2, art. 213 k.p.c., nb 5; P. Feliga [w:] *Kodeks...*, t. 1, art. 213 k.p.c., nb 7.

¹⁵ Podobnie J. Mokry, *Uznanie...*, s. 102 i n.

¹⁶ Tak J. Mokry, *Uznanie...*, s. 87–90.

¹⁷ J. Mokry, *Uznanie...*, s. 88.

¹⁸ J. Mokry, *Uznanie...*, s. 88.

2.2.2. Uznanie powództwa a zrzeczenie się korzystania z zarzutu przedawnienia

Analogicznie ocenić trzeba przypadki uznania powództwa o świadczenie wynikające z roszczenia podlegającego przedawnieniu, dla którego termin przedawnienia upłynął przed wniesieniem pozwu. W powyższych przypadkach należy przyjąć, że stan faktyczny stanowiący na gruncie prawa procesowego uznanie powództwa jako czynność procesową, oceniony w oparciu o przepisy prawa materialnego, pozwala stwierdzić dojście do skutku czynności materialnoprawnej w postaci zrzeczenia się przez pozwanego (dłużnika) korzystania z zarzutu przedawnienia w rozumieniu art. 117 § 2 zdanie pierwsze k.c.¹⁹ Przesłanki oraz skutki obu czynności należy oceniać samodzielnie w oparciu o właściwe dla nich przepisy.

2.2.3. Uznanie powództwa a spełnienie świadczenia

Odmienne należy ocenić relację pomiędzy uznaniem powództwa a spełnieniem świadczenia w toku procesu. Spełnienie świadczenia bowiem nie tylko nie jest przesłanką uznania powództwa, ale również nie można przyjąć, jakoby spełnienie świadczenia w toku procesu zawierało w sobie oświadczenie o uznaniu powództwa. Przeciwnie – skuteczne dokonanie obu czynności w tym samym czasie zdaje się być wykluczone. Jak już bowiem stwierdzono, istotą uznania powództwa jako czynności procesowej jest rezygnacja z prawa do obrony w procesie, która pociąga za sobą zgodę na wydanie wyroku uwzględniającego powództwo. Tymczasem spełnienie świadczenia zgodnie z treścią spoczywającego na dłużniku zobowiązania jest jego wykonaniem skutkującym umorzeniem wierzytelności, co wyklucza możliwość wydania wyroku zasądzającego zgodnie z żądaniem pozwu. Wskutek spełnienia świadczenia dochodzonego przez powoda sąd musi oddalić powództwo jako niezasadne w następstwie zgaśnięcia roszczenia powoda, chyba że powód cofnie pozew w celu umorzenia postępowania przez sąd²⁰.

Zgodzić należy się zatem z wyrażonym w doktrynie i orzecnictwie poglądem, wedle którego złożenie przez pozwanego oświadczenia o uznaniu powództwa oraz zapłata przez niego, jako dłużnika w trakcie trwania postępowania sądowego, określonej kwoty pieniężnej na rzecz powoda (wierzyciela) są różnymi zdarzeniami podlegającymi ocenie

¹⁹ Zob. J. Górski [w:] *Kodeks...*, t. 2, art. 213 k.p.c., nb 5. Wedle odmiennego ujęcia zrzeczenie się korzystania z zarzutu przedawnienia trzeba traktować jako materialnoprawny skutek uznania powództwa jako czynności procesowej. Tak m.in. R. Flejszar, *Zasada...*, s. 563; S. Cieślak [w:] *Kodeks...*, t. 1a, art. 213 k.p.c., nb 5; P. Feliga [w:] *Kodeks...*, t. 1, art. 213 k.p.c., nb 13.

²⁰ Szerzej na temat wpływu spełnienia świadczenia na tok procesu zob. A. Olaś, *Umorzenie...*, s. 312 i n. oraz powołaną tam literaturę i orzecnictwo. Co do następstw przymusowego wyegzekwowania świadczenia bądź jego spełnienia wyłącznie w celu uniknięcia przymusu – zob. A. Olaś, *Procesowa dopuszczalność restitutio in integrum po skutecznym wniesieniu sprzeciwu od nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym*, PPC 2018/4, s. 482 i n.

na podstawie różnych przepisów, odpowiednio: prawa procesowego i prawa materialnego²¹. Uznanie powództwa jest to bowiem instytucja prawa procesowego normowana głównie przez art. 213 § 2 k.p.c., podczas gdy spełnienie świadczenia to zdarzenie (czynność prawna) podlegające ocenie z punktu widzenia właściwych przepisów prawa materialnego regulujących wykonywanie zobowiązań, a w szczególności art. 354 § 1 i art. 451 § 1 zdanie drugie k.c. Jeżeli pozwany dobrowolnie spełni świadczenie na rzecz powoda, następuje odpowiednie umorzenie zobowiązania, a powództwo w tym zakresie nie jest zasadne. Uznanie powództwa w takim przypadku jest zatem bezprzedmiotowe.

3. Legitymacja do uznania powództwa i zakres podmiotowy uznania powództwa

Uznanie powództwa jako czynność materialno-dyspozytywna, której istota sprowadza się do oświadczenia, że powództwo jest uzasadnione, a zatem rezygnacji z prawa do obrony w procesie wraz z akceptacją wydania wyroku uwzględniającego żądanie pozwu, stanowi czynność procesową zastrzeżoną wyłącznie dla pozwanego (w tym pozwanego wzajemnego, a więc powoda z pozwu głównego co do powództwa wzajemnego). Oznacza to, że powództwa nie może skutecznie uznać interwenient uboczny po stronie pozwanego, choćby posiadał on status interwenienta ubocznego samoistnego, do którego udziału w procesie stosuje się odpowiednio przepisy o współuczestnictwie jednolitym (art. 81 k.p.c.).

Większych wątpliwości nie budzi kwestia dopuszczalności uznania powództwa w wypadku biernego współuczestnictwa w sporze, a zatem kumulacji podmiotowej po stronie pozwanej. Zagadnienie to powinno być rozwiązane zgodnie z ogólnymi zasadami rządzącymi współuczestnictwem procesowym.

W wypadku współuczestnictwa formalnego (art. 72 § 1 pkt 2 k.p.c.) oraz materialnego niejednolitego (art. 72 § 1 pkt 1 w zw. z art. 73 § 2 zdanie pierwsze *a contrario* k.p.c.) obowiązuje zasada samodzielności działania współuczestników (art. 73 § 1 k.p.c.), co oznacza, że każdy ze współuczestników biernych niejednolitych może samodzielnie, bez zgody pozostałych współuczestników, uznać powództwo²². Uznanie to nie tylko nastąpi wyłącznie w jego imieniu, ale również ze skutkiem ograniczonym do relacji pomiędzy danym pozwanym a powodem (bądź powodami, w wypadku współuczestnictwa czynnego w tym samym postępowaniu). Powyższe prowadzić będzie zatem na ogół (z wyjątkiem przypadków, w których na moment uznania powództwa sprawa będzie już dojrzała do rozstrzygnięcia także co do pozostałych współuczestników) do wydania wyroku z uznania, będącego wyrokiem częściowym (art. 317 § 1 k.p.c.).

²¹ S. Cieślak [w:] *Kodeks...*, t. 1a, art. 213 k.p.c., nb 4; zob. też wyrok SN z 8.04.2016 r., I CSK 285/15, LEX nr 2052442.

²² J. Mokry, *Uznanie...*, s. 115; J. May, *Obrona pozwanego...*, s. 134.